

**Commentaria et disputationes scholastica in Summam D.
Thomae Aquinatis**

Nazarius, Johannes P.

Coloniae, 1621

Articvlvs I. Vtrum proceßio sit in diuinis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82303](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-82303)

2
pollunt probari secundum communem ratio- A sanctus esset verus Deus. Quod est contra id, quod dicitur de filio. 1. Ioan. vlt. Ut simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus. Et de Spiritu sancto dicitur 1. Cor. 3. Ne-
ficit, quia membra nostra templum sunt. Spiritus sancti: templum autem habere filius Dei est. Alij vero hanc
processionem acceperunt, secundum quod causa dicitur
procedere in effectum, in quaum vel mouet ipsum, vel
similitudinem suam ipsi inservit. Et sic accepit Sabellius
dicens, ipsum Deum Patrem Filium dici, secundum
quod carnem assumpsit ex Virgine. & eundem dicit
Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationa-
lem sanctificat, & ad vitam mouet. Huic autem accep-
tioni repugnat verba Domini de se dicentes. Ioan. 5.
Non potest facere a se filium quicquam, e & multa a-
lia, per quae ostenditur, quod non est ipse Pater, qui Fi-
line. Si quis autem diligenter consideret, tunc que accep-
pit processionem, secundum quod est ad aliquid extra.
Vnde neuter posuit processionem in ipso Deo. Sed, cum
omnis processio sit secundum aliquam actionem, sicut secun-
dum actionem, qua tendit in exteriorum materiam, est
aliqua processio ad extra; ita secundum actionem, que
manet in ipso agente, attenditur processio quae ad
intram. Et hoc maximè patet in intellectu, cuius actio, sc.
intelligere manet in intelligentie. Quicunque autem in-
telligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid in-
tra ipsum, quod est conceptio rei intellectae ex vi intel-
lectu sua proueniens, & ex eius notitia procedens. Quam
quidem conceptionem vox significat, & dicitur ver-
bum cordis, significatum verbo vocis. Cum autem Deus
sit super omnia, et quia in Deo dicuntur, non sunt intel-
ligenda secundum modum instarum creaturarum,
qua sunt corpora, sed secundum similitudinem supre-
marum creaturarum, qua sunt intellectuales substan-
tia, a quibus etiam similitudo accepta deficit a repre-
sentatione diuinorum. Non ergo accipienda est proces-
sio secundum quod est in corporalibus, vel per motum
localis, vel per actionem aliquam cause in exteriorum
effectum, ut calor a calefaciente in calefactum; sed secun-
dum emanationem intelligibilem, ut poterit verbi in-
telligibile a dicente, quod manet in ipso. Et sic fides Ca-
tholica a processionem ponit in diuinis.

Ordo articulorum.

Est igitur prima quæstio de processione di-
uinarum personarum, quam S. Thomas in quin-
que distinguit articulos; in quorum primo de
processione disputat in communi, tractans simul
an sit & quid sit; deinde ad eius species, siue mo-
dos descendens de ea primo tractat, quæ actio est
intellectus, etiamque vere & propriè generatio-
nem esse demonstrat; deinceps in 3. a. aliam, quæ
actio voluntatis est, ex natura diuina, prout in-
tellectualis est, ratione deducit. in 4. vero art. cam
formaliter distinguit a processione, quae est secun-
dum intellectum; & tandem ad doctrinæ
complementum apponit 5. a. de numero proces-
sionum.

ARTICVLVS I.

Vitrum processio sit in diuinis.

160
1. dif. 13. a. 1.
Et 4. cont. c.
2. Ep. 9.
3. a. 1.19
Q. 2. 6. 2.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod in Deo
non posuit esse aliqua processio. Processio enim sa-
mificat motum ad extra: sed in diuinis nihil est mobi-
le, neque extraneum. Ergo neque processio.

2 Præterea. Omne procedens est diuersum ab eo, a
quo procedit. Sed in Deo non est aliqua diuersitas, sed
summa simplicitas. ergo in Deo non est processio ali-
qua.

3 Præterea. Procedere ab alio, videtur rationi pri-
mi principi repugnare: sed Deus est primum principi-
um, ut supra* ostensum est. ergo in Deo processio la-
cum non habet.

Sed Contra est, quod dicit Dominus Ioann. 8. Ego ex
Deo processi.

Respondeo. Dicendū, quod diuina Scriptura in rebus
diuinis nominibus ad processionem pertinentibus vitetur.
Hæc aut processionē diuersi diuersimode acceperunt. Qui-
dā. n. acceperunt hanc processionē, secundū quod effectus
procedit a causa. Et sic accepit Arrius, dicens filium proce-
dere a patre, sicut primam eius creaturā. e & Spiritum
sanctum procedere a Patre, & Filio, sicut creaturam v-
triusque. Et secundū hoc, neque filius, neque Spiritus

A sanctus esset verus Deus. Quod est contra id, quod dicitur de filio. 1. Ioan. vlt. Ut simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus. Et de Spiritu sancto dicitur 1. Cor. 3. Ne-
ficit, quia membra nostra templum sunt. Spiritus sancti: templum autem habere filius Dei est. Alij vero hanc
processionem acceperunt, secundum quod causa dicitur
procedere in effectum, in quaum vel mouet ipsum, vel
similitudinem suam ipsi inservit. Et sic accepit Sabellius
dicens, ipsum Deum Patrem Filium dici, secundum
quod carnem assumpsit ex Virgine. & eundem dicit
Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationa-
lem sanctificat, & ad vitam mouet. Huic autem accep-
tioni repugnat verba Domini de se dicentes. Ioan. 5.
Non potest facere a se filium quicquam, e & multa a-
lia, per quae ostenditur, quod non est ipse Pater, qui Fi-
line. Si quis autem diligenter consideret, tunc que accep-
pit processionem, secundum quod est ad aliquid extra.
Vnde neuter posuit processionem in ipso Deo. Sed, cum
omnis processio sit secundum aliquam actionem, sicut secun-
dum actionem, qua tendit in exteriorum materiam, est
aliqua processio ad extra; ita secundum actionem, que
manet in ipso agente, attenditur processio quae ad
intram. Et hoc maximè patet in intellectu, cuius actio, sc.
intelligere manet in intelligentie. Quicunque autem in-
telligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid in-
tra ipsum, quod est conceptio rei intellectae ex vi intel-
lectu sua proueniens, & ex eius notitia procedens. Quam
quidem conceptionem vox significat, & dicitur ver-
bum cordis, significatum verbo vocis. Cum autem Deus
sit super omnia, et quia in Deo dicuntur, non sunt intel-
ligenda secundum modum instarum creaturarum,
qua sunt corpora, sed secundum similitudinem supre-
marum creaturarum, qua sunt intellectuales substan-
tia, a quibus etiam similitudo accepta deficit a repre-
sentatione diuinorum. Non ergo accipienda est proces-
sio secundum quod est in corporalibus, vel per motum
localis, vel per actionem aliquam cause in exteriorum
effectum, ut calor a calefaciente in calefactum; sed secun-
dum emanationem intelligibilem, ut poterit verbi in-
telligibile a dicente, quod manet in ipso. Et sic fides Ca-
tholica a processionem ponit in diuinis.

Ad Primum ergo dicendum, quod obiectio illa pro-
cedit de processione, que est motus localis, vel quia est secun-
dum actionem, tendentem in exteriorum mate-
riam, vel in exteriorum effectum; talis autem processio
non est in diuinis, ut dicitur est.

Ad Secundum dicendum, quod id, quod procedit secun-
dum processionem, que est ad extra, oportet esse diuersum
ab eo, a quo procedit. Sed id, quod procedit ad
intram processu intelligibili, non oportet esse diuersum;
immo quod perfectius procedit, tam magis est vnum
cum eo, a quo procedit. Manifestum est enim, quod
quanto aliquid magis intelligitur, tanto conceptio intel-
lectualis est magis intima intelligenti, & magis v-
num. Nam intellectus secundam hoc, quod actu intelligit,
& secundum hoc sit magis vnum cum intellectu. Vnde
cum diuinum intelligere sit in fine perfectionis,
(ut supra dictum est*) necesse est, quod verbum diuinum 4. 14. 6. 2.
sit perfecte vnum cum eo, a quo procedit absque omni di-
uersitate.

Ad Tertium dicendum, quod procedere a principio,
ut extraneum, & diuersum, repugnat rationi primi
principi. sed procedere ut intimum, & absque diuer-
sitate per modum intelligibilem, includatur in ratione
primi principi. Cum enim dicimus adificatorem primi
principi domum in ratione huius principi, includitur con-
ceptio sua artis, & includeretur in ratione primi prin-
cipi, si adificator esset primum principium. Deus autem
qui est primum principium rerum, compar-
etur ad res creatas, ut artifex ad
artificariæ.

Sen-

QUATVOR explicat Cai. inscriptionis vobula. *Primum* est *processio*; cuius significatio multiplex declaratur in corpore, & latius de potent. q. 10. a. 1. Sumitur autem hic communiter, prout abstrahit à quolibet processionis modo spirituali naturæ congruente; localis. n. & quævis corporæ processionis ex perfecta simplicitate, de qua supra qu. 3. remouetur à Deo. Sermo itaque est de processione spirituali communiter sumpta; vt hic etiam adnotauit Sylu. *Secundum* est verbum illud, *sit*, quo significatur esse, vt distinguatur contra intelligi, id est esse secundum rem, distinctum ab esse secundum rationem. *Tertium* est *distincio*, in, quæ denotat inexistentiam, non causalem aut virtualem, sed formalem; atque ideo formaliter sumitur. *Postremum* est illud nomen *diuinis* quo significantur ea, quæ diuina sunt essentialiter, & non participiante tantum; vt patet ex forma propria dubitationis in principio; sic enim ait: *Viderur, quod in Deo non posit esse aliqua processio*; idem ergo significant duæ dictiones illæ, scilicet *diuinis* & *Deo*; constat autem nomen Dei propriè sumptum naturam essentialiter diuinam significare.

Forma Textus.

RESPONDEST primò s. Tho. conclusione generali, cui omnes tam Catholicæ, quam Hæretici consentiunt; secundo refert duos errores circa modum speciale processionis & eos confutat; tertio determinat veritatem.

CONCL. generalis est: *Sacra scriptura in rebus diuinis, quæ scilicet essentialiter sunt diuina, vñit no-*
minibus ad processionem pertinentibus. Loca sacræ Scripturæ plurima sunt; præcipuus est ille, quem allegat s. Tho. in arg. *Sed contra, ex 10. 8. c.* vbi Dominus ait: *Ego ex Deo processio, & c. 15. Spiritus veritatis, qui à patre procedit, & Eccl. 24.* Sapientia genita de seipso ait: *Ego ex ore, (id est intellectu) altissimi produxi primogenitum a ante oem creaturam, & Mich. 5. de Mælia dicitur: Egressus eus à principio, à diebus eternitatis; & præterea, ea omnia loca, in quibus sermo fit de milione Filii à Patre, & de missione Spiritus à Patre & Filio, ad processionem pertinent.*

D Secundo loco refert s. Tho. duos errores circa speciale modum processionis. Primus error fuit Arrij, secundus Sabellij, & primò singulos confutat, deinde simul ambos. *Arrij* itaque hæreticus diuinam processionem, de qua sacræ litteræ loquuntur, eam esse interpretatus est, secundum quam effectus à sua causa procedit; *Dixit enim* Filius à Patre procedere tanquam primam eius creaturam, & Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere, sicut creaturam vtriusque. *Contra* hunc errorum argumentatur s. Tho. *Quia ex dicta opinione sequeretur, quod neque Filius, neque Spiritus s. esset verus Deus; at hoc adueratur iuris litteris; ergo falsa est dicta sententia.* Probatur minor primò quoad filium. *Nam 1. 10. vlt. dicitur: Vt simus in vero filio eius, hic est verus Deus;* deinde quoad Spiritum sanctum ex 1. Cor. 3. *Nescitis, quia mebra vestra templum sunt Spiritus Sæculi;* templum autem habere solius est Dei. Alius error fuit Sabellij, qui diuinam processionem, de qua loquuntur sacræ Scripturæ, interpretatus est de ea processione, qua causa dicitur in effectum procedere, in quantum vel mouet ipsum, vel illi similitudinem suam imprimet; dixit enim Deum Patrem dici Filium, secundum quod carnem assumpit ex Virgine, & eundem dici

A Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationalem sanctificat & ad vitam mouet; hunc errorem impugnat D. Tho. auct. Domini Ioan. c. 5. vbi dicitur. *Non potest à se facere filius quicquam, & alij auctoritatibus, quibus ostenditur non esse eundem Patrem, qui Filius Tandem s. Thom.* vtrumque errorem simul impugnat dicens in hoc vtrumque errare, quod neuter posuit processionem, in ipso Deo, sed vterque accepit processionem, secundum quod est in aliquid extra.

B Ultimò determinat veritatem. Circa quām primum distinguit, secundò probat alterum membrum, tertio proponit conclusionem, & probat.

D *Distincio* est: *Duplex est processio;* quadam ad extra, & quædam ad intra; probatur. Omnis processio est secundum in aliquam actionem; at duplex est actio, vna scilicet quæ tendit in exteriorem materiam, & alia, quæ manet in ipso agente; ergo duplex etiam est processio; vna quæ attenditur secundum actionem ad extra; alia secundum actionem ad intra. Probat autem specialiter s. Tho. esse quædam processionem ad intra ex actione intellectus, quæ est intelligere quod manet in agente, tali ratione: *Quicunque intelligit ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum,* quod est conceptio rei intellectæ ex vi intellectu proueniens, & ex eius notitia procedens; quam conceptionem vox significat & dicitur verbum cordis, significatum verbo vocis; ergo est quædam processio ad intra secundum actionem, quæ manet in agente.

mi-
s ver
bie
ze-
fie.

SECUNDA CONCL. est: *In diuinis accipienda, est processio secundum emanationem intelligibilem,* Probatur; quæ in Deo dicuntur, non sunt accipienda secundum modum insimilitudinem supremarum creaturarum, quæ sunt intellectuales substantiae; ergo in diuinis non est accipienda processio, secundum quod est in corporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicuius causæ in exteriorem effectum, vt calor à calefaciente in calefactum; sed secundum emanationem intelligibilem, ut potè verbi intelligibilis à dicente, quod manet in ipso. Antecedens probatur; quoniam Deus est super omnia. Consequens evidens est; quoniam emanatio intelligibilis conuenit supremis creaturis secundum earum nobilissimum gradum & operationem.

Expositio Textus.

ERRORES Arrij & Sabellij latissimè confutat s. Tho. in 4. cont. Gent. à cap. 5. usque ad 11. inclusu. De quibus etiam & alij hæreticorum nostri temporis erroribus circa consubstantialitatem & distinctionem Personatum SS. Trinitatis, hic vberimè disputant Barthol. Torres, Bannes, Zumell, Molin, Valent. & Vafq. ad 5. artic. & Suarez libr. 2. & 3. de Trinitatis mysterio.

Aduerte præterea, non solum primam sed etiam secundam conclusionem certa fide tenendam esse, contra prædictos errores. Nam Filius à Patre procedit, & in ipso manet, sicut ipse de seipso ait 10. 14. *Ego in Patre, & Pater in me est.* Quod etiam D. Athanasius in expositione fidei intellexit significari in illis verbis Ioan. 1. *Vnigenitus, qui est in simu Patre, ipse enarrauit.* Quod aperte significatur in illis verbis eiusdem capituli: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Quod idem de Spiritu sancto credendum est, cum procedat

F. Io. Pauli Nazarij in D. Tho. Primam Part.

cedat secundum actionem immanentem, quæ est velle sive diligere.

Processio quid sit.
Obseruanda est etiam origo & propria ratio huius notinoris processio, prout ad diuinam transfertur; & origo quidem late & eleganter aperitur à D. Th. de ver. q. 10. 2. 1. Ratio vero, sive descriptio processionis, quam de duabus in Trinitate personis confitemur, hæc esse potest: Processio est origo sive emanatio passiva, secundum rationem formalem actionis immanens diuina personæ ab alia vel ab alijs. Dicitur origo sive emanatio; ut significetur vera, & realis productio, additur vero passiva, ut distinguatur ab actiua productione, qua Pater generat Filium, que generatio actiua nescipatur; & ab actiua spiratione, qua Pater, & Filius spirat Spiritum S. Ultima vero particula, videlicet ab alia, vel ab alijs, duas distinctas significat, uno processionis vocabulo comprehendendi, diuinorum personarum origines, nimirum Filii, qui à Patre solo est, & Spiritus S. qui est à Patre, & Filio.

Denique aduerte, processionem, quæ est secundum actionem transiunt, Deo conuenire, quatenus æterna sive virtutis operatione creaturam in tempore produxit, nec tamen propriè dici processionem hanc in Deo esse: nam processionis vocabulum propriè passuam emanationem ab alio significat, quæ in Deo non est secundum actionem transiunt, nam aliquid in Deo esse idem est, quod formaliter illi secundum se conuenire.

PRIMA CONTROVERSIA.

An per actionem immanentem, ac proferim per intelligere aliquid producatur, & quæ sit ratio producti?

Sententia Doctorum.
QVI docent verbum idem esse cum actu intelligendi, hi consequenter etiæ existimant, nihil per actionem intelligendi produci, quod vere & propriè sit eius effectus; quāvis eorum aliqui ministris sibi consonne loquentes, verbi productionem affirmant. Dur. in 1. dist. 27. q. 2. & Scot. quem refert & tuerit Rada in sua Contr. p. 1. docent verbum idem esse quod intellectus obiecti distincta & explicita; & ait Rada de mente Scoti, verbum non esse terminum aliquem productum per intellectuonem; quia intellectus est actio immanens, quæ non habet terminum productum; Addit tamen hanc quartam suam conclusionem: Verbum intellectus creati est ipsa actualis intellectus per actum dicendi producta; in qua re discordat à Durando, qui non agnoscit in intellectu actu aliquem dicendi distinctum ab actu intelligendi.

Dom. Sot. in 4. dist. 49. q. 2. a. 3. ait, intellectus est ipam obiecti similitudinem per modum actus secundi, sicut species impressa est illius similitudo per modum actus primi; atque ideo non distingui realiter à verbo, sive termino per eam producto sed formaliter tantum; quemadmodum calefactio & calor per eam productus sunt idem re, & formaliter differunt. Quæ fuit sententia Sylu. *supra hoc art.* quam etiam sequitur Molina; qui sentit per omnem actionem immanentem, sive ea sit sensus sive intellectus, produci aliquam speciem expressam. Eadem sententiam sequitur Vasquez *supra quest. 12. a. 2. c. 2.* Sed D. Thom. & eius Schola communiter negat per omnem actionem immanentem aliquid produci; Nam per actus exterorum sensuum existimat nihil omnino produci; per actum autem phantasie & cogitatiæ affirmat terminum aliquem effici, verbo mentis proportionalem. De actibus

A verò intellectus, varia est Thomistarum sententia. Nam Sylu. quem sequitur Ferrar. in 1. con. Gen. cap. 53. existimat, per omnem intellectuonem sive humanam sive Angelicam, sive diuinam sive naturalem sive supernaturalem produci verbum; quamvis de visione beata dicant utrunque partem posse defendi; de qua re satis diximus, *sup. qa. 12. a. 2. Contr. 2. Cap. in 1. dist. 27. q. 2.* sentit, per omnem intellectuonem sive perfectam sive imperficiam formari verbum; sed in visione beata admittit tantum verbum inadæquatum. Iauellus excipit etiam intellectuonem reflexam, qua verbum ipsum intelligitur, in qua negat formari verbum. Caietan. hic negat, non solum in visione beata, verum etiam in intellectu, quam habet Angelus de se ipso, formari verbum; quamvis oppositum videatur admittere de Angeli cognitione, *sup. q. 14. a. 2.* vt ibidem notauimus; quam opinionem ait Barnes esse probabilem; sed oppositam sententiam, nimirum, per omnem intellectuonem naturalem formari verbum, esse D. Thom. quam etiam affirms Zumel.

Radix cantroueris.

Radix vero huius Controueris, est, causa productionis termini sive obiecti intrinseci cognitionis; quam longè diversam assignat Mol. & qui eum sequuntur, ab ea quam ex D. Tho. & Arist. proferunt Capr. Cai. & alij Thomista communiter; ait enim Molina actionem omnem esse aliquius termini producti, & cognoscere ut est actio realiter distincta à cognoscente, nil aliud esse, quam potentiam cognoscendem exprimere, & producere in se vitaliter imaginem rei cognoscendæ. Thomistæ verò dicunt, ob eam causam per actum cognitionis produci terminum, ut cognoscens sit ipsum cognitum perfectè, & ut ipsum cognitum sit in actu secundo praesens in esse cognito potentia cognoscitivæ; quæ causæ in sola intellectus, & phantasie cognitione locum habent; & quamvis duæ prædictæ conditiones visioni beatificæ congruant excellenter; ob infinitam tamen actualitatem essentia diuina, nullius in ea causant verbi productionem; prout ostendimus in d. quest. 12. artic. 2. Controuer. 2.

Statutum Controueris.

Vt autem statutum intelligamus huius Controueris, supponenda est in primis ea distinctio, quam hic significauit D. Thom. ex 9. Metaphys. 2. ex 16. Duplex nimirum esse actionum genus; unum earum, quæ transiunt in externam materiam, ut calefacere & secare. Alterum earum quæ manent in agente ut intelligere, sentire & velle. Inter quas multiplex potest assignari differentia. Prima est, quam statuit S. Thom. in 1. q. 56. s. 1. art. a. 1. quod obiectum sive materia actionis transiuntis est ab agente separata; obiectum autem actionis immanentis vnitur agenti, ob eam causam ut scilicet producat actionem; quemadmodum sensibile vnitur sensui ad hoc, ut sentiat: Ita namque se habet obiectum vnitum potentia ad actionem immanentem sicut forma, quæ est principium actionis in alijs agentibus; sicut enim, exempli gratia, calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visæ est formale principium visionis in oculo. Secunda differentia, quæ sequitur ex prima est, quod actio transiens non est perfectio agentis sed passi; at actio immanentis est perfectio agentis; sicut lucere est perfectio lucidi: hanc differentiam ponit S. Thom. *supra q. 18. a. 3. ad 1. & de ver. q. 8. a. 6. & alibi.* Tertia differentia, quæ sequitur ex prædictis est, quod actio transiens infert ex se passionem, non autem immanentis, ut supra dixit S. Thom. q. 23. a. 2. ad 1. Quarta differentia est, quam statuit idem S. Th.

Differentia.

Statutum Controueris.

Quæstio XXVII.

S. Th. de ver. q. 8. a. 6. quod actio transiens propriè dicitur actio; sed actio immanens propriè dicitur operatio; sequitur hæc differentia ex tercia; quoniam actio propriè nuncupatur illa, quæ infert ex se passionem. *Postrema differentia* est, quod actio immanens est tantum viuentium, & cognoscitum, sed transiens multis etiam alijs conuenit rerum generibus; ut notat S. Th. de poten. q. 10. a. 1.

Actio immanens duplex Sed actio immanens, de qua nobis hic est cum aduersarijs controuersia, duplex est; Nam quædam est operatio potentia cognoscitiva, ut intelligere & sentire; quædam autem est actio virtutis appetitiva, ut velle gaudere, tristari & irasci; quæ ut videre est in adductis exemplis distinguitur; nā quædam est omnino incorporea & immaterialis, ut intelligere & velle; quædam autem parum supra materiam eleuata, simpliciter autem materialis & corporeæ; cū sit operatio virtutis organica, ut sentire & irasci: De eo tantum operacionis immanentis genere quæstio nobis cum aduersarijs est, quod ad vim pertinet cognoscitum; nam de actione virtutis appetitiva, specialis erit controuersia in hac ead. q. a. 3.

Præterea, cū in quolibet cognitionis actu, præter potentiam, secundum communiorum Philosophorum ac Theologorum sententiam, tria inter se distinguitur: Primum est obiectum quod cognoscitur sive per sensum sive per intellectum: Secundum est species sive sensibilis sive intelligibilis. Tertiū est actus ipse cognoscendi; disputatio est inter doctores & interpres D. Thom. an predictis debeat addi quartum, nimirum species quædam expressa, quæ sit similitudo & imago obiecti cogniti per actum ipsum cognitionis intellectuæ aut sensitivæ producta, & quid sit illa species.

Resolutio. His PRAEMISSIS, quibus innotescit proposita difficultatis sensus & nodus; ad eius solutionem recolenda primò sunt ea, quæ de productione verbi contra recentiores ex doctrina D. Tho. supra stabiluimus, qu 12. art. 2. in 2. *Controu.*

vbi diximus, necessarium esse operationem omnem in actu positam ad obiectum aliquod in actu terminari; cū de ratione obiecti quatenus obiectum est, sit esse terminum operationis; rationem autem termini non exercet, nisi sit congruè præsens operanti: eo videlicet modo, quo postulat operationis natura; sive secundum esse locale & naturale, ut visibilis respectu videntis, sive secundum esse obiectuum, ut imaginationis obiectum: cuius esse naturale, aut localem præsentiam imaginatio non requirit; eo quod æquè feratur in rem existentem secundum esse naturæ, & in rem non existentem; in rem loco presentem & absente; quæ ratio multò maior est in quilibet naturali intellectus operatione. Necesse est itaque ut intellectus in omni intellectione præsens habeat obiectum, non in esse naturali sed obiectu, quo sit actu terminus intellectionis: nā quiditas rei materialis, quæ est obiectum proportionatum intellectus nostri secundum illud esse materiale & individuale, quod habet in reru natura, terminus esse non potest immediatus intellectus, quæ immaterialis omnino est; & rem nō existentem æquè cognoscit, ac existentem & absente sive distantem loco sicut præsentem; accidunt enim intellectus obiecto localis præsentia & existentia, sicut album & musicum humanæ naturæ. Igitur necesse est, ut obiectum intellectus nostri constitutatur per intellectionis actu in esse abstracto & immateriali; quod fieri nulla alia ratione potest, quæ formando intra se ipsum specie quan-

Articulus Primus.

A dam ipsius obiecti representatiuam quod eius essentiam, non representatis eius individualibus conditionibus, quam speciem nuncupamus verbum & intentionem intellectam, eo quod per eam sibi mens loquatur & obiectum ut libi præfens in esse intelligibili contempletur. *Segitur præterea*, rem quantumvis immaterialem intellectui præsentem secundum esse naturale, ab eo nullo modo cognosci posse; nisi sit etiam actu præsens secundum esse obiectuum, ad quod non sufficit esse rei naturale immaterialis; alioquin anima nostra seipsum per se ipsum, & habitus ac species & suas omnes potentias ac proprietates immateriales semper actu cognosceret. Ratio

Ratio vniuersalitatis verbi ex obiectu intellectu ut sic.

B huius videtur esse: quia esse naturale formaliter & per se loquendō non habet nisi ut rem, cuius est esse, constitutat extra causas suas in gradu entis; quod verò sit acto terminus, & obiectum intellectus, accidit rei prout existit per esse naturale. De ratione verò per se primò termini intellectus est, ut sit intra intellectum secundum esse intelligibile, ut ipsum actus & consummata perfectio; ut intellectus æquè cognoscat existens ac non existens; vnde rei existentia naturalis in actu exercito accidit termino intellectus ut sic. Nec sufficit ad hoc species illa intelligibilis, quæ vocatur impressa; quoniam ut hic aduertit Cai. cū obiectum intellectus dupliciter possit esse præsens intellectus; vno modo, ut comprehendit actus intelligendi; alio modo ut obiectum; priori modo fit præfens obiectum intellectui per speciem impressam; posteriori verò modo per speciem expressam sive verbū; species enim impressa actus intelligendi formale principium est; obiectum autem rationem habet termini: quæ duæ rationes nos tantum diuersæ sunt, sed etiam oppositæ, atque idem diuersorum officiæ sunt. *Præterea* docet Arist. in 3. de *Animæ* intellectum in actu esse rem intellectam in actu; at sine productione verbi id esse non potest; ergo necesse est in omni intellectione naturali produci verbū. Probatur minor; quia res intellecta secundum seipsum, neque est intra intellectum neque vnum efficitur cum illo; nec sufficit species intelligibilis ut intellectus sit vnum in actu cum eo, quod intelligitur; quoniam Arist. in 2. de *Animæ*, tex. 59. *Ratio effectus ex actione intellectus*.

Et statuit differētiam inter intellectum & sensum ex actione intellectus, quod horum obiecta sunt actu per se ipsa extra potentias sensitivas; illius autem, sc. intellectus obiectum est intra ipsum intellectum; quæ differentia nulla protus est, si sola sufficeret species impressa, ut intellectus sit vnum cum intellectu, & ut hoc sit in intellectu; cū æquè recipiatur species sensitibilis in sensu, sicut species intelligibilis in intellectu; igitur significat ibi Philolophus obiectum intellectus per speciem expressam, quæ conceptio est rei intellectæ, esse intra ipsum intellectum. Quo sit ut nulla sit in nobis naturalis intellectio intuitiva, & eadem ratione nulla intuitiva sensatio in phantasiæ cum neutrius obiectum immediatum sit extra sed intra. Dico autem obiectum immediatum, non solum per negationem obiecti tanquam rei prius cognita, sed etiam per negationem alterius quouis modo prius terminantis actu cognitionis. Et ex his soluuntur quedam præcipua argumenta Molinæ.

Videnda sunt, quæ supra diximus in *allegata* *Controuer.* & ea quæ scribit Ferrariensis in 1. cont. *Gentes cap. 53.* ex quibus etiam patet, sensum exteriorum nullum ibi formare verbum, aut rei, *Sensus exterior nullus* quam sentit idolum; ut etiam aperte docet S. Th. *formatum in qual. s. a. 9. ad 2.* quod tamen ibidem affirmat de dolum.

virtute imaginatiu*m* dicens; Non autem ipse sensu*A*
exterior format sibi aliquam formam sensibilem; hoc
facit virtus imaginatiu*m*, cuius forme quodammodo si-
mile est verbum intellectu*s*, & infra q. 85. a. 2. ad 3. sic
ait: Imaginatiu*m* format sibi aliquod idolum rei absen-
tiae, vel etiam numquam visa*s*; non habet tamen ido-
lum illud proprietatem verbi, sed similitu-
dinem; quia ubi proprietate est verbum, ibi locutio
est, quæ solius est intelligentis naturæ: unde, sic
ut de brutis non nisi imprudente dicitur, ita & de
sensibus; quod eleganter significauit Cicero in *1. de Orat.* cum dixit: Hoc uno prestatamus vel maximè
feris, quod colloquimur inter nos, & quod
exprimere dicendo, sensa possumus; sed de hoc
satis diximus in alleg. *Contr.*

*Signatur secundum ad maiorem prædictorum intelligentiam, explicanda est diligenter conuenientia & tres differentiae inter speciem impressam & expref-
sionem impressam sive verbum. Conveniunt autem in hoc quod-
dam, ut species & similitudo rei intellectus; ut notat S. Thom. in d. c. 53. sed in tribus differunt:
sam, ut species impressa forma quamdam est per quam fit intellectus in actu primo, & ac-
cedente anima intentione fit etiam in actu se-
cundo. Nam, ut ait S. Thom. in dicto cap. intellectus existens in actu per huiusmodi speciem sic-
ut per propriam formam intelligit rem ipsam;
species autem expresa, quamvis perfectio sit
quædam intellectus, non tamen est forma ipsius
constitutiva in actu primo vel secundo simpliciter, id est; omnibus modis; sed quoad perfectio-
nem ipsius actus secundi; que differentia mani-
festatur ex secunda, nimirum, quod species im-
pressa principium est intellectus; expressa ve-
ro terminus quidam est, ut intentio intellectus
per illam producitur; nam, ut ibidem inquit S.
Thom. Per hoc quod species intelligibilis, que
est forma intellectus & intelligendi principium,
est similitudo rei exterioris, sequitur
quod intellectus intentionem formet illius rei
similem, quia quale est unum quodque talia ope-
ratur. Ex quibus duo sequuntur: Primum est, intellectus
prioris esse specie illa expressa sive intentione intellectus
que terminus est intellectus, eo modo quo via qualibet proprium suum
terminum antecedit, & fieri prius est quam fa-
ctum esse. Sed notiam in intentione intellectus
sive verbo, complementum est intellectus, id-
circum docet ibidem S. Thom. intellectum for-
mando huiusmodi intentionem rem intelligere,*

Species non
est sicut se-
men, contra
Bann. Zum.
et alios.
& ab aliis loquendo dicendum non est, Intelle-
ctum intelligere nisi verbo formato. Secundo se-
quitur, speciem impressam non esse veluti semen,
quod implicitè tantum continet rem cuius est
semen: vt docent hic Bannes, Zumellus & ali-
quidam expositores; nam ex relata doctrina S.
Thom. perspicue pater, speciem impressam esse
formalem rei similitudinem; nec tamen sequitur,
vt deducunt prædicti, intellectum semper intel-
ligere, quamdiu species est in intellectu; nam
cum sit in eo per modum habitus, quo liberè v-
titur intelligens, quando voluerit, nunquam ex-
hibet in actum secundum, nisi accidente intentio-
ne libera intelligentis. Ex quo sequitur *tertia*
differentia; scilicet speciem expressam cessante in-
tellectione cessare; quia nimis terminus illius
intrinsecus est, vt consummata perfectio: spe-
ciem autem impressam abeunte intellectione in
intellectu manere; quia forma illius est, consti-
tuens illum in actu primo.

Tertio considerandum est, dupliciter intelligi posse speciem ex prellam seu verbum esse obiectum seu terminum actus intelligendi; uno modo, quate-

A *nus res talis est: scilicet qualitas spiritualis, intellectum & eius actum perficiens; & hoc modo non est obiectum intellectus; nisi quod actum reflexum, quo se ipsum & suum actum, suamque perfectionem intelligit. Alio modo, quatenus imago est, & hoc dupliciter, uno modo in actu signato considerando scilicet ipsis naturam & quiditatem, quia a ceteris rerum generibus & speciebus distinguitur, qua est etiam contemplatio verbi, ut res quedam est: & hoc etiam modo non cognoscitur, nisi cognitione reflexa; Altero modo potest intelligi verbum esse obiectum seu terminum actus intelligendi, quatenus est imago in actu exercito, prout scilicet exercet actum representandi rem, cuius est imago; & hoc solo modo, directe fertur in ipsum intellectus, eodem actu quo rem intelligit verbo representatam; ut hic aduertit Cai. & Ferr. in d. c. & Bannes hic, & alij quidam expositores ex doctrina Philosophi, in lib. de Memoria & reminiscencia, c. i. dicentis: cumdem esse motum in imaginem, & id cuius est imago, quatenus sc. rem, cuius est imago, in actu exercito representat; quo sit ut tali cognitione, que scilicet cognoscitur verbum, & res eo representata, discerni non possit inter verbum & rem, ut hic scire notauit Bannes; sed vt vtriusque differentiam intuetur, cognita per actum reflexum verbi natura saltem imperfecte.*

Quarto sciendum est, notitiam à qua procedit verbum in intellectu nostro, dupliciter esse posse, scilicet per modum actus primi, & per modum actus secundi: & utroque modo potest esse duplex, nimirum simplex aut complexa. Verbum per se loquendo procedit à simplici notitia per modum actus primi; sit enim intelligere ex actu primo, ut causa per se sufficiens ac simpliciter necessaria; quandoque tamen procedit à notitia per modum actus secundi, simplici vel com-

polita ; nam ex simplici intelligentia prioris quidditatis, generatur notitia posterioris, & ex simplici notitia accidentis generatur notitia quædam imperfecta substantiae, & ex notitia complexa principiorum sit medio syllogistico diff. D cursu in nobis notitia conclusionis ; sed quod ab actuali vel etiam habituali notitia complexa verbum procedat, non conuenit ipsis, ut verbum est, sed ut tale est ; alioquin nunquam nisi ex actuali, vel complexa notitia formari posset, sicut semper formatur saltus medietate ex habituali simplicium intelligentia, nec actualis sine habituali, nec habitualis complexa sine simplici, quam in se claudit, est per se sufficiens, & multo minus simpliciter necessaria ad verbi productionem ; quamuis autem actus & verbum quo ad modum essendi sit nobilior habitu, siue actu primo, quia illa sunt actus simpliciter, habitus autem habet medium essendi modum inter actum & potentiam ; quod specificationem tamen aequalis est utriusque nobilitas, & comparantur veluti effectus & eius vniuoca causa ; & hoc solo modo, scilicet quod specificationem producitur aetius, & verbum a specie, ut hic sepe notat Caier. contra Durandum ; quod etiam docent expresse verba D. Tho ex 53. illo cap. superius allegata. Aduertere tamen circa predicta primò quod notitia habitualis, ex qua dicimus verbum procedere, est habitualis intrinsecè & secundum se ; quamuis ex adiuncto actu secundo fiat actualis denominatio. Aduertere secundò notitiam illam actualem, à qua dicimus quandoque verbum procedere, non esse ipsam verbi productionem ; alioquin dictum est verbum semper ab actuali notitia procedere, quia eius productio semper est actualis notitia sed illa

Ex quo
sitia proce-
dat verbi,
et quibus
nominibus
uerit à D.
h. signifi-
cam.

Quæstio XXVII.

actualis notitia est proximum ac formale & effectuum principiū productionis & verbi; Nam ex actuali notitia prioris quidditatis vel premisfarū, causatur effectuē notitia posterioris quiditatis vel conclusionis.

Quintū notandum est, terminum illum siue obiectum intrinsecum ab intellectu productum multis siue nominibus à D. Th. significatum. Nam primò dicitur *species expressa* vel constituta per intellectum quodl. 5. art. 9. quia exprimitur ab intellectu in actu primo constituto, & representat in actu secundo formaliter intelligibile. Secundū dicitur *verbū cordis*, ut hic & alijs sap; quia, ut ait Aug. lib. 15. de Trin. cap. 10. duplex in nobis est os, vnum scilicet corporis, & aliud cordis; prout aperte significat Dominus Matth. 15. dicens: *Non quod intrat in os, coquinet hominem; sed quod procedit ex ore coquinet hominem, & paucis interpositis: Quia autem procedunt de ore de corde exirent, & ea coquinent hominem; de corde enim exirent cogitationes mala &c.* Quibus verbis inquit August. ostenditur apertissimè duplex in nobis os, nimirum corporis, & cordis; quod etiam ibidem probat ex pluribus alijs sacrarum litterarum testimonij. Et quemadmodum duplex in nobis est os; ita duplex est locutio scilicet corporis qua manifesta est, & cordis de qua Sap. 2. dicitur. *Dixerunt cogitantes apud se non repletæ, & Matth. 9. dixerunt intrase; Hic blasphemat.* At vero dicere nihil est aliud, quam verbum proferre, ut ait S. D. infra q. 34. a. 1. ad 3. sequitur ergo duplex etiam esse verbum; vnum vocis & alterum cordis, de quibus in dicto art. 1. latius agendum erit cum D. Thom. Cai. & alijs. Turiānus super hoc art. disputat. 2. & 3. vniuersa complexus est spectantia ad dictum primum articulū: q. 34. Tertiò dicitur *conceptus mentis*; cuius rationem reddit Torres in dicta disputatione tertia, quem sequitur Zumel. hic disp. 2. Sed aprior locus erit in 2. art. huius quest. Quartò dicitur *intentionis intellectus, primo contragent.* cap. 53. & 4. cap. 11. & alijs; quia in ea indiferenter intellectus intelligit rem præsentem & absensem, & à materialibus conditionibus abstractam; sine quibus res materialis in rerum natura non existit; quod fieri nullo modo posset, nisi prædictam intentionem sibi formaret intellectus, ut scitè notat Ferr. in dicto cap. 53. Quintò dicitur primò & per se intellectum, & terminus intellectus, de *Potentia* q. 9. a. 5. quoniam est immediatus terminus & obiectum intrinsecum intellectus, & est ratio intelligendi rem ad extra. Per quam autem actionem intellectus producatur verbum, determinabitur inf. in 3. huius a. *Cont.*

Conclusio. *Intellectus noster in qualibet intentione naturali, siue sit naturalis quo ad obiectū, & c. & pro parte.*
Cognitio est naturalis. dupliciter.
 PRIMA CONCL. *Intellectus noster in qualibet intentione naturali, siue sit naturalis quo ad obiectū, siue quo ad modum formatum verbum. Explicatur primò haec conclusio, deinde probatur. Dixi naturali quo ad obiectum siue quo ad modum: quia cognitio viatoris dupliciter potest esse naturalis: uno modo quia est de obiecto naturaliter cognoscibili, qualis est ea quam habet Phyllophilus de rebus naturalibus & substantijs separatis: & haec est naturalis simpliciter. Alio modo cognitio dicitur naturalis quo ad modum cognoscendi per species à rebus acceptas, componendo & diuidendo & discurrendo & conuertendo se ad phantasmata; quamvis talis cognitio sit per lumen supernaturale aut etiam de obiecto supernaturali: qualis est cognitio fidei & prophetiae, quæ supernaturalis est simpliciter, quo ad modum autem siue secundum quid est naturalis. Conclusio nostra proposita est de cogni-*

Articulus Primus.

A tione naturali tam simpliciter, quam secundum quid. Probatur ex primo fundamento: Intellectus noster nullam rem potest intelligere, nisi prius fiat illi præsens ut obiectum; at nulla res potest fieri præsens intellectui ut obiectum, nisi per verbum in ipso intellectu formatum: ergo. Maior & minor supra probata est; Et procedit hoc argumentum, non solum in cognitione nostra sed etiam in Angelica, ut bene aduertit Ferr. & alij. Secundò obiectum proportionatum nostri intellectus est quidditas rei materialis à singularibus abstracta: sed talis quidditas non potest esse obiectum immediate terminatum nostra intellectio, quatenus est in re; ergo necesse est in intellectu produci verbum, quod sit expressa illius imago, ad quam, ut obiectum intrinsecum terminetur immediate actus intelligendi; Minor probatur; quia omnis quidditas existens in re est individua & singularis; & quavis per specie impressa representetur ut viuens, non tamen exercet ut sic rationem termini vel obiecti, sed principiū tantum formalis intellectio. Ex dictis sequitur, non solum in intellectio perfecta, sed etiam in imperfecta produci verbum, ut hic aduertit & deducit Caietanus & alijs; Nā eadem semper militat ratio de necessitate præsētia & terminatio obiecti, sine qua nulla nostra intellectio fieri aut esse potest.

SECUNDA CONCL. *Verbum non est idem, quod species impressa, & multò minus idem est, quod res intellecta.* Hæc patet ex dictis; quia nec species impressa, nec res per eam representata sunt terminus intrinsecus & immediatus intellectio, ergo.

TERTIA CONCL. *Verbum est expressa similitudo rei intellectæ, & obiectum intrinsecum ac terminus immediatus actus intelligendi per ipsum productus.* Hæc conclusio patet ex dictis.

QUARTA CONCL. *Illa propositio, Quicunque intelligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, &c. limitate intelligenda est de homine, tantum viatore.* Hæc conclusio est Cai. Et probatur; quoniam D. Th. à notioribus, quæ in nobis ipsis agnoscimus, inchoans intendit nos eleuare ad inuisibilia & incomprehensibilia Dei: atque ideo procedit argumentando probabiliter ex ijs, quæ in nobis sunt. Cū enim diuini verbi processio sit fide credita, nulla potest necessaria aut evidenti consequentia deduci ex ijs, quæ sunt nobis naturaliter nota. Vnde ratio D. Th. facile solui posset ab infidelī dicendo primo propositionem illam, *quicunque intelligit &c.* vniuersaliter acceptam, prout etiam ad Deum extenditur, falsam esse. Secundò in nobis etiam nō esse omnino certam. Tertiò longè diuerſam esse rationem intellectio in Deo, & in nobis; quia diuina essentia, quæ est obiectum intellectio Dei, actus purissimus est, atque ideo semper illi præsens ut obiectum intelligibile, & terminus intrinsecus, & immediatus intellectio. Dicit igitur infidelis, non habere locum in Deo causam productionis verbi, sicut in nobis. Probatio itaque D. Th. acceptanda est, ut probabilis ex his, quæ satis evidenter cognoscimus, & experimur in nobis; sed de dicta propositione iterum redibit sermo.

VLTIMA CONCL. *Per actionem sensuum exteriorum, vel etiam sensus communis, nihil producitur.* Hæc patet ex primo fundamento. Et præsertim ex dicto Arist. ibidem relato. Et probatur ex illa regula Arist. in primo Post. *Si affirmatio est causa affirmationis; & negatio erit causa negationis.* At propria causa producendi verbum non est in

prædictis sensibus; quoniam eorum obiecta sunt A per se sufficienter in actu in rerum natura, vt positi in debita distantia possint causare species, & earum actus immediate terminare; igitur, non est ibi necessarius terminus aliquis sensatione productus. Quod autem ait Molina, cognoscere nihil aliud esse, quam exprimere in se rei cognitæ similitudinem, falsum est superius satis ostendimus scilicet in q. 12. a. 2. Contr. 2. Sed cognoscere est cognoscere in se ipsum cognitum perfecte, vt in dicto art. explicauimus cum Caiet.

Argum. & solutio[n]es
Cot. 1. conc. Ob. Rada.

CONTRA primam concl. sunt argum. Scoti Aur. Dur. & aliorum, quæ refert & soluit ex Capr. Cai. & alij.

Sol.
CONTRA eandem concl. argum. Rada Primò: species hæc expressa est eiusdem rationis & speciei cum specie impressa: quia vtraque representat idem obiectum, à quo sumit speciem; at duo accidentia eiusdem speciei non possunt esse in eodem subiecto secundum eos, qui hanc speciem dicunt verbum; ergo non est ponenda huiusmodi species: vel concedendum est duo accidentia solo numero differētia esse in eodem subiecto; quod fieri posse ipsi negant. *Respond.* primò duas illas species quo ad representationem esse eiusdem speciei & rationis: sed quo ad modum causandi tuę concurrendi ad actum intellectio[n]is, esse diuersarum specierum; quia una concurredit vt principium; alia vt terminus & obiectum, vnde habent etiam diuersas causas; atque ideo dicendum videtur, eas simpliciter differre specie: & præterea differentias habent supra notatis. Secundò dico minorem intelligendam esse de eodem subiecto secundum eandem potentiam; dicta verò duæ species in diuersa recipiuntur potentia; Nam species impressa informat intellectum immediate; species autem expressa, mediante actu intellectio[n]is, cuius est terminus & obiectum; vnde desinente intellectio[n]e cessat verbum, non species impressa. Tertiò dico duas has species concurrere diuersimodè ad perfectiō[n]em vnius actus, atque ideo simili esse posse magis quam duo lumina, quæ ad vnius luminis perfectionem concurrunt; quia hæc, cum eodem modo concurrant, non retinent distinctionem, sicut species, quarum maxima est in concurrendo diuersitas.

Obi. 2.
CONTRA secundam: superfluit illa species expressa; ergo non est ponenda; antecedens probatur. Talis species non representat perfectius obiectum, quam illa quæ est in memoria; ergo superfluit patet consequentia: quia respectu vnius obiecti, sufficit vnum representativum perfectum. *Probo* antecedens; Quia ex Aug. 15. de Trin. c. 13. Nihil plus est in prole, id est intelligentia, quam in parente, id est memoria secunda: Estet autem plus, si illa species quæ est in intelligentia, perfectius representaret obiectum, quam illa quæ est in memoria. *Resp.* falsum esse antec. Ad prob. negatur primò consequentia; Quia verbum non est propter perfectiō[n]em representationem, sed vt sit terminus & obiectum interius intellectio[n]is. Secundò negatur antecedens. Ad probationem ex Aug. Rcp, ibidem Aug. loqui de aequalitate Verbi diuini cum Patre; nos autem loquimur de verbo creato ac præcipue nostro.

Obi. 3.
Tertiò: illa species non est necessaria ad intelligentium; ergo ponit non debet. Probatur antecedens; quia si huiusmodi species est necessaria, sequerentur duo inconvenientia; alterum quod habitus non est immediatum principiū actus & operationis: alterum verò quod habens habitū non est in potentia accidentali & propinquā ad agen-

dum secundū illum habitum, sed in potentia essentiali & remota, quod est contra Philosophū. Sequela quo vt vtrunque inconveniens illatum patet; quia prærequireretur forma absolute noua prior ipsa operatione, quo posito nec habitus est immediatum principiū operationis, nec habens habitum est in potentia accidentalī ad operandū. Nam tunc agens dicitur esse in potentia accidentalī ad operandū, quād iam est in actu primo perfecto ad agendum, nec noua forma ad id requiritur. *Resp.* falsum est antecedens. Ad probationem negatur sequela duorum inconvenientium; ad probationem dico verbū non esse formam priorem intellectio[n]e, cum sit illius terminus & consummata perfectio.

CONTRA eandem conc. sunt argum. quæ refert & soluunt Bannes, Zumellus & alij.

CONTRA eandem conc. argum. Iauel. volēs probare in cognitione reflexa, qua verbū ipsum intelligitur, non formari verbum. Quia si intelligens verbum producit aliud verbum, erit processus in infinitum. *Resp.* nullum esse inconveniens in actibus intellectus reflexis procedi posse in infinitum; immò necesse est hoc admittere: cum anima possit intellectio[n]es numero distinctas usque in infinitum elicere & singulas intelligere, & eadem ratione terminos earum intrinsecos, qui sunt species expressæ.

CONTRA tertiam concl. argum. Mol. Primò Molina obi. quilibet intelligens experitur se non intelligere 1. cot. 3. cot. imaginem obiecti & in imagine obiectum: sed immediate obiectum ipsum; ergo non ea ratione constituendum est verbum vt obiectu[m] & tanquam quid cognitum concurrat ad intellectum. *Resp.* verbum non ita esse intellectum, vt ratione sui, id est, vt tanquam res intellecta & representata terminet actum intellectus; sed est terminus intrinsecus, vt imago in actu exercito. Vnde ad argumentum negatur antecedens; Nam cognitionis imaginis vt imago est in actu exercito, nobis est evidentissima, sicut ipsa cognitionis. Secundò respondetur imaginem vt imago in actu exercito, facile posse latere in cognitione directa, cum non sit ultimus terminus intellectio[n]is; de qua revindens est Bannes in *responsione ad tertium suum argumentum*: verum absolutè falsum est antecedens; quia etiā non experiamur talē nos habere imaginem, non tamen experimur nos illam non habere.

Secundò: sequeretur quod intellectus omnia ob. 2. intelligeret in alio. Probatur sequela; nam quād Sortes conspicitur in speculo, ea ratione dicitur non videri in se, sed in alio, quia conspicitur in sua imagine recepta in speculo. *Resp.* nullam esse conseq. Ad probationem dico exemplū non esse simile; quoniam illud dicitur videri in alio, quod videtur per speciem continentis primò visi: eo modo quo res per speciem adæquata representata dicitur primò visa, sicut speculum primò videtur, quia per speciem speculo adæquata representatur oculo: hoc autem modo verbum non dicitur primò vi-

Ob. 3.
Tertiò: quād in sensu externo est notitia intuitu obiecti, etiā in sensu interno & in intellectu est notitia intuitu: quæ nō minus pendet à presentia obiecti, cū intuitu sit, quā p̄deat notitia sensus externi; si ergo eiusmodi presentia obiecti in causa est, cur sensus externus quād cognoscit, non producat speciem expressam obiecti, etiā erit in causa, cur sensus internum ac intellectus, quād cognoscit per illas notitias nō producant speciem expressam aut verbum. *Resp.* falsum esse propositio[n]em

Sol.

Quæstio X XVII.

nem assumptam quo ad notitiam intellectus; hęc enim nunquam pendet à præsentia obiecti, sed semper abstrahit ab hic & nunc; Nec intellectus noster in sua intellectione naturali ullam habet aut habere potest cognitionem intuitiūam.

Cont. eandem obiectum pri- mo. *Contra eandem conc. argum. Rada Primò.* Verbum est effectus per se productus à memoria se- cunda; sed obiectum secundum esse cognitum non producitur per se; ergo non est verbum. Minor probatur; quia esse cognitum est ens rationis, quod nullius actionis & productionis potest esse per se terminus; est enim respectus quidam extrinsecus, qui actum intellectus consequtitur. *Resp.* falsam esse minorem propositionē. Ad prob. negatur assumptum; nam vt aduertit Caiet. in sequenti art. Quāuis intelligi nihil ponat in re intellecta, intelligi tamē sic, id est, vt *apriū* interius intellectū, aliquid reale ponit, nō quidē in re intellectā vniuersaliter, sed in re intellecta sic, id est secundū esse, & habet interi⁹ in cōceptu.

Ob. 2. *Secundò:* si verbum est terminus productus per intellectiōnem, impossibile esset nos intelligere intellectiōnem ipsam, quin simul intelligeremus aliquem terminum per ipsam produci; At consequens est falsum; nam experientia constat nos intelligere intellectiōnem, cum tamen non recordemur, quod aliquid per ipsam producatur; ergo. Probatur sequela maioris; quia si intellectio habet tanquam terminum proprium verbum mentis, diceret ordinem essentiālē & intrinsecum ad verbum, sicut calefactio ad calorem per ipsam productum; ergo nō posset intelligi sine ordine ad verbum, sicut nec calefactio sine ordine ad calorem; quia talis ordo est ei intrinsecus & essentialis. *Respond.* negādo fallitatem consequentis: Ad probationem dicitur; nunquam esse cognitionem perfectam intellectiōnisi cognito illius ordine ad verbum; Nec mirum est ab eo naturam actus non intelligi, qui illius intrinseca non agnoscit. *Secundò* dicitur: omnes cognoscentes intellectiōnem cognoscere ordinem illius ad verbum; quāuis de verbi natura non conueniat; dum alij statuant idem esse cum re cognita; alij cum ipso intelligere; & alij speciem esse distinētam realiter à prædictis. *Tertiò* negatur sequela maioris; Ad probationem negatur assumptum; quia verbum est propter intellectiōnem, & non è contra. *Quarto* respondeo intellectiōnem posse dupliciter considerari; vno modo vt actio est, & sic speciem sumit à specie impressa, quae est eius principium, à qua etiam dependet in cognoscē; alio modo potest considerari vt via quādam est & tendentia in suam perfectionem & obiectum; & hoc modo non potest intelligi sine verbo, sicut nec motus sine termino.

Ob. 3. *Tertiò* intellectio est actio immanens; ergo nō habet terminum per ipsam productum; ergo verbum non est terminus productus per intellectiōnem. Probatur prima consequentia ex Arist. 9. *Metaph. cap. 7.* vbi distinguens actionem immanentem à transeunte ait; hanc habere aliquid operatum per ipsam tanquam terminum. illam autem scilicet immanentem nullum habere operatum. *Respond.* primò cum Caiet. differunt illam inter actionem immanentem & transeuntem intelligendam esse, vel quo ad necessitatem vt sensus sit: Operatio tranliens habet necessariō operatum; immanens verò non necessariō infert aliquid operatum, quamvis possit habere aliquid operatum; quoniam habitus ex frequentiā actibus immanētibus generatur; Vel intelligēda est quo ad ordinē, vt sit sen-

Articulus Primus.

sus: Actio transiens habet opus sic, vt ordinetur ad ipsum; Actio vero immanens nō habet opus; quia non per se ordinatur ad opus aliquod, sed si quando habet opus, illud ordinatur ad ipsum. Sic igitur in proposito intelligere non necessariō producit verbū, nec quando producit ad illud ordinatur; sed è contra; quia conceptio ad perfectionem ordinatur actus intelligendi. *Secundò resp.* cum Capr. discrimen ab Arist. assignatum inter actionem transeuntem & immanentem esse, quod per illam producitur aliquid operatum receptum in subiecto distincto à potētia operante; sed quod per actionem immanentem producitur, non recipitur in distincto subiecto, sed in ipsamē potentia operante.

Sed viranque resp. impugnat Rada & primò *Infrāctia 1.* probat expositionem Cai. non congruere textui *con. 1. resp.* Aristot. Quia Arist. in vniuersum asserit, actionem transeuntem distinguere ab immanente, quae est actus ultimus potentiae: quia illa necessariō habet terminum per eam productum, hęc verò omni termino caret per eam productō; sic enim ait Philosophus: *Quamquam autem in quibusdam ultimum est ipse visus, vt videndi potentiae visus, vbi nihil aliud à visu sit opus;* in quibus verbis vult Aristot. per actionem immanentem nihil producī. *Præterea* discrimen illud assignatum ab Arist. in *Infrāctia 2.* ter dicitas duas actiones non est intelligendum per accidens, sed per se; ergo actioni immanentē, quae est actus ultimus, per se competit omnis termini per ipsam productū esse omnino expertem. *Præterea* actio de genere actionis ne- *Infrāctia 3.* cessariō habet terminum per eam productum; sed secundū Thomistas intellectio ad genus actionis pertinet; ergo actio immanens non distinguuntur à transeunte penes hoc, quia quandoque habet terminum, quandoque non. *Denique Infrāctia 4.* reprehendit dictum Caiet. de productione habitum ex actibus immanentibus, dicens aliter se habere habitum ipsum ad actus, à quibus producitur, & aliter terminum actionis respectu eiusdemmet actionis. Nam habitus (inquit) ad actus ex quibus dignitur, habet se sicut effectus ad suam causam efficientem; (exempli causa) sicut calor productus in ligno ad ignem producentem; terminus verò ad actionem, cuius est terminus, non sicut habet sicut effectus ad suam causam, sed sicut terminus ad actionem, per quā producitur; quo sit vt actus productus habitum, non se habeant vt actio per quam producitur, sed vt principium quo producitur; sicut calor in igne respectu caloris in ligno; Actio ergo immanens potest habere effectum, cuius sit principiū quo, sed non terminū per ipsam productū tanquam per actionē; quia non est actio de genere actionis, sed qualitas. *Resp.* autē Capr. sic *Infrāctia 5.* impugnat. Ex hoc quod actio habet aliquid pro termino, vel nō habet, cōcludit Arist. actionē esse in operā, vel in eo quod sit; ergo nō distinguunt vñ actionē ab alia, per hoc quod habet opus receptū in operā vel extra operā. Antec. probatur quia Arist. dicit actionē cuius est aliquid opus esse in re quae sit, vt adiunctionē in adiunctis; actionem verò cuius non est opus præter ipsum, esse in ipso operante, vt visionē in vidente.

Ad primā impugnationem *respōsitionis* Cai. resp. *Sol. infrāctia.* Verba illa Arist. optimè admittere glossas Caiet. *infrāctia conc. 1.* mēs enim Arist. est, per actionē immanētē non *resp.* produci necessariō terminū aliquē, vt patet in actiō- nib⁹ scilicet exteriorū, quę nihil producūt. Cū verò ait, actionē immanētē esse ultimum manifestē significat cā esse finē cuiuscūq; ad eā cōcurrētis, siue illud sit principium siue terminus per eā produ-

ctus.

Etus. Et per hæc etiam patet solutio ad secundam A obiectionem. Nam discrimen assignatum ab Arist. inter dictas actiones intelligendum est per se; sed cum prædicta expositione vel glossa. Cuius rationem assignauimus in q. 12. a. 2. Cont. 2. in 4. notabili. Ad tertiam respond. Actiones immannentes non esse propriæ actiones, sed operatio-nes, vt supra notauius ex D. Th. atque ideo ex se nullam inferunt passionem receptam in exter-
no subiecto. De qua re videnda sunt, quæ di-
ximus q. 25. Contr. vñica, in solutionibus argumen-
torum. Ad ultimam autem impugnationem dicti de productione habitum respondeo, salutem esse actus producentes habitum se habere tantum ut causas, & non ut actiones quibus producitur habitus. Exemplum autem caloris in igne ex quo causatur calor in ligno, non est simile, sed actui quo causatur habitus, magis assimila-
tur calefactio; oportet enim habitum actione aliquo tanquam productione produci: nulla verò potest assignari præter ipsas actiones immannentes.

Sol. infra. Ad impugnationem autem responsionis Capro-
tio cont. 2. li negatur conseq. Nam Arist. ex receptiuo, siue subiecto termini producti concludit subiectum actionis productiæ dicens: Actionem illam, cuius nihil est productum extra operantem, esse in ipso operante; qualis est omnis actio imma-
nens; Actionem autem illam, quæ terminum habet productum extra operatæ, esse in eo quod efficitur extra operantem.

In 4. Sed contra illam expositionem Cai. Actio im-
manens dicitur actus ultimus, non quia nihil sit in ea ulterius; sed quia ipsa non ordinatur ad aliud tanquam ad finem, sed alia ad ipsam, sic ar-
gumentum Rada. Si verbum producitur ut in-
telligamus; ergo intellectio subsequitur verbū productum, sicut finis subsequitur medium; er-
go verbum non producitur per intellectiōnem, ut intellectio est; quia actio productiæ præ-
cedit terminum productum, intellectio vero subsequitur verbum. *Respond.* Intellectiōnem quatenus est in fieri & quasi via ad terminum, præcedere verbum, & eandem prout attingit obiectum verbo representatum, esse verbo posteriorem; ab eo enim suscipit ultimum sui complementum: & per hoc soluitur argumentum quoddam Molina simile.

Obi. 4. Quartù principaliter sic arguit. Intellectio est qualitas; ergo per ipsam tanquam per actionem nihil productur: sed potius ipsa est forma per aliquam actionem producita. *Reff.* Actionem immanentem propriæ dici operationem, non autem actionem; quia nihil pro-
ducit extra operantem; atque ideo non est actio de prædicamento actionis, sed de genere qualitatibus, ut etiam notauit Capr.

Obiectio 5. Quinto Ex August. multis in locis sua doctrina verbum non producitur ab intelligentia, sed à memoria; ergo non producitur per intellectiōnem, quæ ab Augustino intelligentia nuncupatur. *Respond.* Sensum August. esse, verbum non producitur ab intelligentia tanquam principio productiæ, sed à memoria; cum tamen producatur ab intelligentia, ut produc-
tione verbi.

CONTRA ultimam conclusionem sunt argumenta proposita & soluta quæst.

12. art. 2. Contr. 2.

SECUNDA CONTROVERSIA.

An Angelus intelligendo seipsum former ver-
bum?

DVAE sunt oppositæ sententiae in proposi-
ta Controversia. Prior est Sylu. in conflato,
& Ferr. in primo cont. Gent. cap. 53. & Iauelli, quam ex recentioribus sequuntur Torres super hoc artic. diff. 1. dub. 3. Bannes hic, dubio 2. Mol. diff. 8. membro 3. Suar. lib. 2. de attributis cap. 11. & Zumel. hic diff. 3. qui tamen oppositam reputant probabilem, licet contrariam menti D. Th. **B** Hi dicunt Angelum in sui intellectione formare verbum.

CONTRARIUM sententiam tenet Caiet. su-
per hoc artic. qui tamen priorem approbare vi-
tus est in 2. a. q. 14. ut ibidem ostendimus. Eandē
sententiam sequitur Ripa in 2. cap.

In hac Contr. vnum est quod supponitur, & aliud quod queritur. Id quod supponitur est, Angelum seipsum cognoscere non per superad-
ditam speciem, sed per suam essentiam illi magis coniunctam, quam per informationem scilicet per identitatem, ut ait D. Th. infra q. 56. art. 7. Quod autem queritur est: An Angelus sicut cognoscit se per suam essentiam, ut speciem im-
pressam, sic per eandem quoque, ut verbum se ipsum intelligat, adeo ut non formet Angelus aliud verbum, sed ipsamet Angeli substantia in-
tellecta sit loco verbi; quemadmodum communiter affirmant Theologi, Diuinam essentiam esse verbum in intellectione essentiali, ut infra q. 34. erit explicandum. Quærimus autem in hac re præcipuum mentem Angelici nostri Doctoris, quem triuq; sententia defensores in sui fauorem conantur infletere.

Doctor in pluribus sua doctrinæ locis *Resolutio*, non obscure significat, Angelum in sui intel-
lectione formare verbum. Primus locus est in 4. lib. cont. gent. cap. 11. in quo proferens diuersos *Thome in emanationis modos iuxta diuersos naturarum fauorem gradus siue ordines, qui sunt in vniuerso; sic de- prioris sententia de Angelis loquitur. Perfectior igitur est in-*

*tellec[t]ualis vita in Angelis, in quibus intellectus ad suu cognitionem non procedit ex aliquo exteriori (sicut intellectus humanus) sed per se cognoscit se ipsum, no-
dum tamen ad ultimam perfectionem vita ipsorum pertinet; quia licet intentio intellecta sit eis omnino intrinsecæ, non tamen ipsa intentio intellecta est eorum substantia: quia non est in eis idem intelligere, & es-
se. Nomine vero intentionis intellectæ certum est D. Thom. intelligere verbum, ut pater ex cap. 53. lib. 1. & alibi; prout etiam exponit Ferr. Affirmat ergo S. Thom. Angelum, co-
gnoscendo se ipsum, per se ipsum, formare verbum de se ipso cognito. Secundus locus est do-
verit, quæst. 4. art. 2. vbi sic ait. Verbum intellectus nostri est id, ad quod intellectus nostri operatio terminatur, quod est ipsum intellectum, quod dicitur concep-
tio intellectus, siue est conceptio significabilis per vo-
cem incomplexam, ut accidit, quando intellectus for-
mat quidditates rerum; siue per vocem complexam,
quod accidit, quando intellectus componit, & dividit;
Omne autem intellectum in nobis est aliquid realiter progredivis ab altero, vel sicut progrediviuntur à prin-
cipiis conceptiones conclusionum, vel sicut concep-
tiones quidditatium rerum posteriorum à quidditatibus priorum; vel sicut conceptio actualis progredivi-
tur ab habituali cognitione, & hoc vniuersaliter ve-
rum est de omni, quod à nobis intelligitur, siue per
essentiam intelligatur, siue per similitudinem; ipsa*

enim

enim conceptio est effectus actus intelligendi; unde etiam, quando mens intelligit seipsum, eius conceptio non est ipsa mens, sed aliquid expressum à notitia mentis. Hæc S. D. vbi ponderanda sunt illa verba: *Sicut per essentiam intelligatur, sicut per similitudinem quibus videtur significare mentem nostram, quo us modo etiam Angelico se ipsam intelligat, de se ipsa cognita formare verbum.* Tertius locus est de potentia, q. 9. a. 5. in c. vbi S. Th. sic discurrit. Oportet ergo, quid intelligere Deo conueniat, & omnia, quæ sunt de ratione eius, quod est intelligere, & quod sit intelligens, & intellectum; Id autem, quod est per se intellectum, non est res illa, cuius notitia per intellectum habetur, cum illa sit quandoque intellecta in potentia tantum, & sit extra intelligentem, sed est verbum interius, & quantum ad hoc non differt; utrum intellectus intelligat eum, vel intelligat aliud a se. Hæc S. Th. quo loco obseruandum est S. D. loqui de intellectu & intelligere vniuersaliter, & non de tali puta humano; vt patet ex serie verborum. Quartus locus potest defini: ex hoc art. vbi S. Th. statuit propositionem illam vniuersalem: *Quicunque intelligit &c.* & addit ea, quæ dicuntur de Deo intelligi debere, non ad modum insimarum creaturarum, sed ad modum nobilissimarum; hæc vero sunt Angelii; igitur Angelii ex hoc ipso quod intelligent verbum producent; ergo etiam cum se ipsos intelligent, ferment verbum. Probatur hæc consequentia: Nam alioquin processio verbi in intelligent, non esset ex hoc ipso quod intelligit, sed ex aliquo alio, puta ex hoc quod intelligit hoc intelligibile vel tali modo; nec esset vera formaliter & per se positio D. Tho. sed materialiter tantum & per accidens. His addi possunt ea quæ diximus in precedente Contr. & q. 12. a. 2. Cont. 2. de necessitate verbis: que locū habere videntur etiam ea cognitione Angelii, quæ se ipsū per se ipsum intelligit.

Offensat
probabilem
esse sententia
Cæciani &
consonā mē
H.D.T. 1500.

ET QVONIAM arbitramur sententiam Cai. posse defendi, non tantum vt probabilem, sed etiam vt consonam doctrinæ D. Th. proponeamus. summatim, quæ huic videntur fauere sententia. Principio D. Th. infra q. 5b. a. 1. in fine corporis sic tandem concludit. Sic igitur, si aliquid in genere intelligibilium se habeat, vt forma intelligibilis subsistens, intelligit seipsum: Angelus autem cum sit immaterialis, est quædam forma subsistens, & per hoc intelligibilis actus, inde sequitur, quod per suam formam, quæ est sua substantia, se ipsum intelligat. Constat autem immaterialitatem formæ subsistentis esse rationem, quod aliquid si actu intelligibile, non tantum in ratione principij intellecciónis, sed etiam in ratione termini & obiecti. Ergo non erit necessarius Angelo se ipsum intelligenti terminus aliquis, vel obiectum productum, ab ipsis Angelii substantia distinctū.

Reph. Bann.
Sed ait Bannes discriben esse inter speciem impressam, & expressam, quod species impressa concurrit in ratione principij effectui, atque ideo necessarium esse, vt concurrat secundum quod actu existit; quia omne agens agit quatenus est in actu, ac propterea potest (inquit) Angelica substantia prout actu existit, speciei impressæ officium apte suppleret: at verbum in ratione obiecti, & termini præsupponit iam actualem intellecciónem, cuius est terminus formaliter repræsentans rem cognitam, & quia res intellecta vt sic abstrahit ab existentia actuali, necessaria est vt verbū in ratione verbi non repræsentet actualē existentiam, ac per consequens Angelica natura, prout est à parte rei, non potest habere rationem formalē verbi: quia prout est à parte rei est determinata ad actualē existentiam. Hæc tamq;

A solutio plures patitur instantias. Nam primò species non efficit intellecciónem secundum illud esse naturale, quo exsistit in rerum natura, prout est tale ens de genere substantiae vel accidentis; sed prout est ipsum intelligibile factum unum cum intellectu in esse intelligibili; & sic intellecciónem efficit cum intellectu, non secundum esse naturale sed secundum esse intelligibile, secundum quod esse verbum etiam terminat actū intelligendi; erit igitur eadem quo ad hoc speciei impressæ & verbi conditio. Secundò quia cognitio Angelii quæ se ipsum intelligit, necessariò est intuitiva; alioquin se ipsum non perficie cognoscet; & cum se ipsum non liberè sed naturaliter semper intueatur, non poterit Angelus absoluè in sui cognitione abstrahere ab existentia. Dixi autem absoluè quia cum Angelus perfectè sui naturam intelligit, prout ab existentia distinguitur, quodammodo cognoscit illam præcisè ab existentia; sed quia eadem cognitione illam etiam vt existentem cognoscit, idcirco absoluè in sui cognitione non abstrahit ab existentia. Nec eadem est ratio de ea cognitione, quæ ceteros Angelos ac res quæ sunt in vniuerso cognoscit; quia species horum repræsentativa subsunt libero vnu voluntatis Angelicæ, atque ideo potest Angelus vt qualibet specie, prout est quidditatis repræsentativa, non vtrando eadem quatenus repræsentat existentia. Denique si de ratione intellectui in actu esset abstractio ab existentia, & non sufficeret immaterialitas formæ subsistentis, necesse esset Deum in sui ipsius cognitione, & beatos etiam in visione Dei abstrahere ab existentia, quod est impossibile. Præterea ad hoc vt intellectualis substantia rem aliquam actu cognoscat, & vt res illa ad actum intellecciónis concurrat, non tantum in ratione principij sed etiam in ratione termini, requiritur & sufficit vnu cum illa in esse intelligibili, vel per informationem perfectam vel per identitatem: at substantia Angelii vnitur cum ipso Angelo per identitatem in esse intelligibili. Ergo; Major probatur. Tunc intellectus siue intelligentis actu intelligit ipsum intelligibile, quod est perfectè ipsum intelligibile; tunc autem est perfectè ipsum intelligibile, quando vnitur illi perfectè in esse intelligibili; hoc vero fit cum intelligibile coniungitur intelligenti per informationem perfectam, & multò magis si fuerit vnu per identitatem non solum in esse naturali, sed etiam in esse intelligibili. Voco informationem perfectam illam, quæ fit per vtramque speciem scilicet impressam & expressam; ergo Propositiones omnes assumptæ patent ex dictis supra quest. 12. a. 2. controu. 3. Ultima vero probatur; quia tunc maximè est in ratione obiecti intrinseci vnu intelligibilis cum intellectu, quando intelligens vnu est cum illo per identitatem non solum in esse naturali, sed etiam in esse intelligibili: nihil enim ultra requiritur. Minor autem principialis argumenti probatur. Quia ex eadem radice nimirum immaterialitate prouenit, quod res aliqua sit intelligens & actus intelligibilis, vt explicauimus in expositione textus a. 1. q. 14. at Angelus est omnino immaterialis; ergo vnitur per identitatem ipsi Angelo, non solum in esse naturali sed etiam in esse intelligibili. *Sed ait Zu. Reproba-*
mel. infra q. 5b. a. 1. q. 2. q. cognitio actualis requirit *Zumelli.*
obiectu cognitiu in actu, & non sufficit vt sit actu intelligibile; quia intellectus respectu immediati obiecti actualiter intellecti non est passus potestia, sed merè actiuia; atq; ideo intelligendo producit suū immediatū obiectū, essentia vero Angelii ex

E a. 1. q. 14. at Angelus est omnino immaterialis; ergo vnitur per identitatem ipsi Angelo, non solum in esse naturali sed etiam in esse intelligibili. *Sed ait Zu. Reproba-*
mel. infra q. 5b. a. 1. q. 2. q. cognitio actualis requirit *Zumelli.*
obiectu cognitiu in actu, & non sufficit vt sit actu intelligibile; quia intellectus respectu immediati obiecti actualiter intellecti non est passus potestia, sed merè actiuia; atq; ideo intelligendo producit suū immediatū obiectū, essentia vero Angelii ex

propria ratione essentiali non habet, vt sit actu intellecta; quia hoc illi conuenit accidentaliter, quatenus terminat cognitionem, qua est accidentis; igitur hoc habebit, quatenus intellectus trahit essentiam suam ad semipsum per intellectum formando expresiam ipsius similitudinem, hoc est verbum. *Hac vero nihil obsunt* quoniam vt aliquid sit actu intellectum tamquam terminus intrinsecus intellectus, tria sufficiunt. Primum est vt sit actu intelligibile. Secundum est vt quatenus actu intelligibile sit intra ipsum intelligentem. Tertium est actualis intentionis ipsius intelligentis, & applicatio principiorum ad intelligendum, per quam ex actu primo sit operans in actu secundo. Constat autem ex dictis essentiam Angeli intelligentis esse actu intelligibile, & esse intra ipsum intelligentem per identitatem, multo magis quam sit intra ipsum quodvis aliud intelligibile per informationem; ac denique in Angelo esse perennem ac naturalem intentionem, & applicationem ad suam substantiam cognitionem. Igitur non requiritur verbum; nam cum verbum ea tantum ratione sit intellectio necessarium, vt scilicet intelligibile sit non; solum actu intelligibile, sed etiam intra ipsum intelligentem vt vnum cum illo, sic vt per intentionem vel applicationem sit actu intellectum, idque conueniat essentiae cuiuslibet Angeli respectu ipsiusmet Angelii, non erit in eius cognitione formatio verbis: requirendas; alioquin etiam in visione diuina essentia necessaria esset beatos formare verbum; quia diuina essentia respectu intellectus beatorum non est essentialiter actu intellecta, sed illi conuenit per accidentem & ab extrinseco, prout terminat accidentalem cognitionem intellectus beati. Nec admittendum est quod ait Zumel, intellectum respectu immediati obiecti actualiter intellectus esse potentiam mere actiua, cum posfit ad illud habere habitudinem, non vt eius actiua potentia aut passiva, sed tantum vt ad terminum praexistentem saltem prius natura.

Responso
zumelli.

Confession

Sed responderet Zumel. diuinam essentiam licet ex propria ratione non dicatur actu intellectu per intellectum beati, esse nihilominus illi intrinsecum & essentiale, vt sit intellectu per intellectum diuinum, & per ipsius intellectu per intellectum continentem eminenter intellectu per intellectum beati, & consequenter nullam potentialitatem habere posse in ordine ad intellectu per intellectum beati, posseque per se ipsam esse immediatum principium intellectus beati; sicut personalitas increata, quia eminenter continet omnem personalitatis rationem, potest se ipsa supplere vicem personalitatis creatae, vt patet in mysterio incarnationis.

Sed in primis continentia illa eminentialis imperitantes est in re proposita in qua per se requiritur unitas & intimitas intelligibilis cum intelligenti, cum intentione seu applicatione iam dicta: vnde ea soluunt ad actualem intellectu per intellectum beati, quae modos per se dicunt unitatis & intimitatis; at vero praedicta continentia nullum dicit formaliter unitatis aut intimitatis modum respectu intellectus creati; quamvis actualitas infinita, quae radix est praedictae continentiae, ratio sit unitatis ipsius essentiae diuinae cum intellectu creato: est contra vero cuiuslibet Angeli essentia respectu ipsius utrumque per se & essentiale sibi vendicat scilicet unitatem & intimitatem, & ex eiusdem natura prouenit actualis intentio & applicatio ad se ipsum intelligendum. Praetera non requiritur minor immaterialitas, actualitas & intelligibilitas, vt res ali-

qua subsistens sit actu principium intellectionis, quam ut sit terminus eiusdem intrinsecus, ut patet in simili; nam species impressa non est minus immaterialis & actualis cum actu causat intellectionem, quam sit verbum ipsum, qui est eius effectus ex hoc quod est forma immaterialis & intelligibilis intima Angelo; at substantia Angeli per se ipsam principium est intellectionis; ergo eadem ratione eiusdem intellectionis erit terminus intrinsecus.

B *Vt autem contra Bannf. Zumel. & alios sustineamus hanc partem secundum mentem Angelici nostri Doctoris; considerandum est verbum dupliciter posse distingui realiter a substantia intelligentis: uno modo secundum se; alio modo ratione intellectionis cuius est terminus: priori modo distinguitur verbum a substantia intelligentis in qualibet intellectione nostra, & in omni cognitione Angelii qua aliud a se cognoscit; posteriori vero modo distinguitur verbum a substantia Angelii se ipsum intelligentis; nam cum se ipsum intelligit, actus intelligendi distinguitur realiter ab eius substantia; Ratio praedictae distinctionis est; quia res cum suo termino computatur ut unum, & ideo quandoque illi attribuitur aliquid ratione sui termini, & quandoque ratione sui, & similiter termino aliquid attribuitur ratione sui & aliquid ratione rei quam terminat. Nuncupatur autem Angelii substantia, prout actu terminatur iesus intellectione, intentio intellecta; quia ut sic exercet officium verbi, quod est intentio intellecta & ei ut sic accidit habere esse naturale idem cum ipso intelligente, & per se sibi vendicat tantum esse intelligibile. Propter quam causam videtur S. Thom. in 4. cont. gent. cap. 11. sub nomine intentionis intellecta significare voluisse substantiam Angelii, prout actu terminat actum intellectionis loco verbi.*

SUS TINENDO igitur vtramque partem ut
probabilem etiam secundum mentem S. Thom
duas proponimus conclusiones. conclusio-
nes addi-
tas, & pro-

PRIMA CONC. Probabile est etiam in doctrina D. Th. Angelum in sui intellectione nullam formare verbum. Hæc conclusio patet ex dictis, & magis elucescet ex solutione argumentorum aduer-
to parti.

secunda concilii. Multo probabilius est se-
cundum mentem D. Tho. Angelum in sua ipsius cogni-
tione formare Verbum. Hæc patet ex dictis D. Tho.
supra relatibus, & ex argumentis recentiorum in-
ferius adducendis, quæ sufficientem quidem,
sed non multum evidenter, habent solutio-
nem.

quam format Angelus ex aliorum intellectione, vel de intentione intellecta absolute sive universaliter respectu cuiusvis intelligibilis, hoc enim probat ratio adducta, quia scilicet in Angeli non est idem intelligere & esse: nam si intelligere Angeli esset suum esse, idem esset absolute verbum cum substantia Angeli. Colligitur utrumque expositio ex sequentibus de intellectu nostro, sic enim ait: *Dico autem intentionem intellectam, id quod intellectus in se ipso concipit de re intellecta, qua quidem in nobis neque est ipsa res, que intelligitur, neque est ipsa substantia intellectus &c.* Cōstat autem primo intellectione nostram ut plurimum esse de rebus a substantia nostra diuersis, nec ut ait Arist. nos ipsos cognoscimus nisi sicut alia. Secundum certum est, verbum nostrum absolute & universaliter distinguere a substantia nostri intellectus. Loquitur ergo D. Th. ibi, vel de verbo quod ex aliorum cognitione formatur, vel de verbo Angeli absolute.

Infr.

Sol.

Ob. 2. Sol.

Ob. 3. Sol.

Ob. 4. Sol.

A sive ordine creaturarum intelligentium absolute, prout distinguuntur contra creaturas mere corporeas vel purè sensibiles; ut autem sit verum tale dictum sic absolute & indeterminatè sumptum; satis est in una illius generis specie, qualis est humana, similitudinis illius esse fundamentum. Et quoniam sermones interpretandi sunt iuxta subiectam materiam, idcirco particula illa *ex hoc ipso quod intelligit accipienda* est non de intelligere ut sic, sed de intelligere humano; de quo solo loquitur illa propositionis: *quicunque intelligit &c.* ut sensus sit; quicunque scilicet homo intelligit, ex hoc ipso quod intelligit intellectione ibi congrua & sive naturae consona, procedit aliquid intra ipsum, B & sic vera est propositionis: formaliter & per se, sed in tali specie intellectu, & non universaliter in toto genere intellectu, & non universaliter in intellectu creaturæ. Et *sensus multiplex illius* Caiet. & quidam alij querunt de sensu dictæ propositionis: *Quicunque intelligit &c.* etiam absque respectu ad praesentem litteram, id est absolute; idcirco non erit ab re diuersos illius sensus expendere. Sunt vero quatuor: Nam Primo sumi potest universalissime, prout extenditur ad omnem intellectu tam creatam quam increatam; & sic quoad intellectu Dei non est scita, sed credita. Dixi quo ad intellectu Dei; nam absolute falsa est sic universalissime sumpta, ut immediate dicimus; est autem credita quo ad intellectu Dei loquendo de processione reali; quia ratione naturali probari non potest diuini verbi processio. Secundo potest accipi dicta propositionis ut communis ad omnem intellectu creatam tam ordinis naturalis quam ordinis supernaturalis; & in hoc sensu falsa est; ostendimus enim in questione duodecima, art. secundo, beatos non posse formare verbum de Deo clare viso. Tertio sumi potest ut comprehendit tantum omnem cognitionem creatam naturalem quo ad rem sive quo ad modum; & sic habet difficultatem, quam nunc examinamus de Angelio intellectu se ipsum. Postrem potest intelligi limitate de cognitione hominis viatoris; in quo sensu verissima D est, & posita hic a D. Thom. ut ante diximus.

Contra eandem primam conc. argum. Tōres: *con. i. conc.* *objici Tōres.* Primo; Anima cognoscendo se format verbum secundum D. Th. Ergo Angelus cognoscendo *res.* se format verbum; sequela probatur; quia utroque est eadem ratio. *Res.* nullam esse consequiam; Ad probationem dico non esse eandem sed longe diuersam rationem; quia anima nostra non cognoscit se ipsum per se ipsum; sed cognoscit se sicut alia, scilicet per speciem abstractam phantasmatum rei sensibili.

E Secundo; Sicut per calefactionem producitur obi. 2. calor, ita per actum intelligendi producitur verbum; at nequit esse calefactio sine calore; ergo neque actus intelligendi sine verbo. *Res.* *Salus.* maiorem absolute falsam esse; quia per actionem transiunt qualis est calefactio, necessariò producitur aliquid, non autem per actionem immatentem; qualis est intellectio, producitur aliquid necessariò, sed permisiviè tantum.

Terter probat verbum esse de ratione intellectu, obi. 3. *cōtra* *ēt.* per dicta D. Thom. supra satis expofita, quibus non est necesse quisquam aliud addere.

Quartus probat idem argumento (ut ipse ait) obiectio. 4. efficacissimo. Si Angelus cognoscendo se non formaret verbum, ob id esset; quia Angeli essentia est

B immaterialis.

immaterialis, atque satis praesens eius intellectus. At haec ratio nullius ponderis est; quoniam diuina essentia est purus actus & immaterialis & intimè praesens diuino intellectui, & tamè Deus cognoscendo se producit verbum, ut ex fide constat; ergo Angelus cognoscendo se format verbum. *Respondeatur* falsam esse minorem. Ad probationem dico nullam esse consequiam; nam ad hoc ut essentia Angelis sit intra eius intellectum ut actu intellecta, non est necesse, ut hoc sit de eius ratione essentiiali; sed satis est ut sit ei con naturale, & quasi proprietas ex hoc, quod cum sit immaterialis & actu intelligibilis, est etiam eadem cum ipso Angelo intelligenti, & est ei ratio intelligenti, meliori modo, quam quævis species accidentalis impressa, & ab ea procedit intellectus in actu, & consequenter propter easdem causas & perfectiones, poterit etiam esse terminus & obiectum immediatum intellectus, ut supra deduximus. Et eodem modo solvit argumentum Balafris Nauarere q. 12. a. 1. quod in substantia idem est cum hoc postremo Zumel. Reliqua eius argumenta soluta remanet ex predictis.

Contra eandem conc. argum. Bannes. Primo:
Obiectum Banes. Si dicamus quod de intrinseca ratione intellectus est productio verbi, suauius & commodius intelligimus mysterium Trinitatis quantum ad generationem Filii; ergo ex his magis eligenda est à Theologo pars affirmativa. *Reff.*

Solue. nullam esse consequiam; nam intelligentia mysterij diuina generationis quærenda est ex ipsis, quæ nobis certa & euidentia sunt; non autem ex opinionibus soliditate carentibus.

Obiectum 2. *Secundo:* Angelus intelligentis suam quidditatem abstrahit ab hic & nunc actuali; sed essentia Angeli secundum esse reale quod habet, non abstrahit ab hic & nunc, sed est determinata per existentiam actualem distinctionem realiter ab essentia; ergo non poterit immediata esse obiectum intellectus Angelicæ; ergo necessarium est verbum. *Reff.* falsum esse maiorem; quia cognitio Angeli qua se ipsum intuetur, est illi naturalis, & simili terminatur ad essentiam, & eius ultimam actualitatem, quæ est existentia, utriusque simul rationem & distinctionem comprehendens; Alia eiusdem expositoris argumenta facilem habent ex dictis solutionem.

Contra eandem conc. argum. Zumel. Primo:
Obiectum Zumel. Intentio intellecta, & intellectus ipsa in Angelo sunt eiusdem generis & naturæ; sed intellectus non est ipsa substantia Angeli; igitur neque intentio intellecta est eius substantia, sed quoddam accidens eius. Maior probatur, quia terminus intrinsecus cuiuslibet rei, & res ipsa, debent esse eiusdem ordinis & naturæ, ita ut vtrumque debeat esse substantia aut accidens. *Reff.* intentionem intellectam, & intellectum in Angelis esse eiusdem generis & ordinis, quatenus ambo sunt in ordine immateriali & intelligibili, & quatenus intelligere est esse intentionis intellecta ut actu intellecta est, & in hoc sensu vera est maior. Si vero intelligatur de identitate ordinis in esse naturæ, in quo vnum est substantia & aliud accidens; falsa est cum propositione ad eius probationem assumptas ut patet etiam in visione beatifica, cuius terminus intrinsecus est diuina essentia.

Obiectum 2. *Secundo:* Intellectus non potest rem aliquam intelligere, nisi habeat illam intra semetipsum in esse intelligibili tamquam obiectum actu cognitum, & intellectum; sed essentia Angeli non potest esse isto modo intra intellectum, nisi intellectus ipse formet verbum illius; ergo. Maior patet ex Arist. in 3. de anima dicente, quod intellectus in actu est res intellecta in actu; Minor probatur; nam essentia Angeli ex propria ratione essentiiali non est actu intellecta, quia hoc illi conuenit accidentaliter, quatenus terminat cognitionem quæ est accidens; ergo erit actu intellecta, quatenus intellectus trahit essentiam ipsam ad se ipsum per intellectum formando expressam illius similitudinem, hoc est verbum.

Respondeatur falsam esse minorem. Ad probationem dico nullam esse consequiam; nam ad hoc ut essentia Angelis sit intra eius intellectum ut actu intellecta, non est necesse, ut hoc sit de eius ratione essentiiali; sed satis est ut sit ei con naturale, & quasi proprietas ex hoc, quod cum sit immaterialis & actu intelligibilis, est etiam eadem cum ipso Angelo intelligenti, & est ei ratio intelligenti, meliori modo, quam quævis species accidentalis impressa, & ab ea procedit intellectus in actu, & consequenter propter easdem causas & perfectiones, poterit etiam esse terminus & obiectum immediatum intellectus, ut supra deduximus. Et eodem modo solvit argumentum Balafris Nauarere q. 12. a. 1. quod in substantia idem est cum hoc postremo Zumel. Reliqua eius argumenta soluta remanet ex predictis.

Nunc soluenda sunt argumenta, quæ produxi- *Ad argum.*
pro fonsen-
tia Caius. mus contra priorem sententiam explicatam in secunda conclusione. Quibus non video, quomodo satis fieri possit, nisi dicendo terminum intrinsecum intellectus debere omnino esse eiusdem ordinis cum intellectu, quo ad rationem substantiae vel accidentis; alioquin terminus intrinsecus esse non potest; sicut nulla substantia potest esse terminus intrinsecus calefactionis, dealbationis &c. Et quemadmodum diuina personalitas, ex hoc quod est infinita simpliciter continent eminenter in se omnem rationem & perfectionem cuiusvis naturæ & personalitatis creatæ, supplere potest personalitatem creatam & fieri diuina virtute terminus intrinsecus naturæ creatæ: ita diuina essentia quæ verbum est & intellectus perfectionis simpliciter infinitæ supereminenter continens omnem intellectus & verbi rationem, potest in visione beatifica supplere verbum creatum & fieri terminus visionis intrinsecus. Cum itaque essentia Angeli talem non habeat continentiam respectu propriæ intellectus & verbi accidentalis, quia simpliciter finita est; talis verò continentia perfectionem requirit simpliciter infinitam; consequens est ut Angelus in sui ipsius intellectu necessario formet verbum. Ratio vero à priori est, quæ tangit S. D. in dicto cap. 11. quia intelligere, prout passiuè significatur per verbum intelligi, est esse reale intentionis intellectæ in actu verbi, quo simpliciter esse dicitur; & consequenter ubi intelligere non est substantia aut esse substantiale sed accidens, ibi quoque intentionis intellecta sive verbum est accidens & non est substantia intelligentis aut alterius rei intellectæ; & è contra ubi intelligere est substantia vel esse substantiale; etiam intentionis intellecta sive verbum est substantia; quia sibi substantia conuenit esse substantiale, quo simpliciter esse dicitur; sicut accidens est accidens, quo simpliciter esse dicitur vel in esse. Cū igitur intelligere in Angelo sit esse quoddam accidentale, non poterit esse id, quo substantia Angelis simpliciter est; & ideo in Angelo substantia eius non est intentionis intellecta.

Ad authoritatem igitur D. Thom. ex quaq. 56. articul. 1. & ad rationem in ea fundatam dico immaterialitatem formæ substantis posse esse rationem, quod forma sit intelligibilis in ratione principijs, non autem in ratione termini & obiecti immediati: Ratio differentiatione est; quia intelligere est esse intellectus speciei impressæ & verbi, sed diverso modo; nam est esse intellectus & speciei, non simpliciter sed prout sunt

Quæstio XXVII.

sunt in actu secundo, verbi verò est esse simpliciter; Igitur intelligere Angeli quod est accidentes, poterit actuare substantiam suam in ratione actus secundi, sicut & intellectum; non potest tamen actuare substantiam suam, ut per intelligere habeat esse simpliciter, quod est esse substantiale.

Ad 2.

Ad secundum argumentum neganda est maior propositio. Nam ut res aliqua ad actum intellectionis concurrat, non tantum in ratione principij, sed etiam in ratione termini immediati, non sufficit ut in ratione cum intelligente in esse intelligibili per identitatem, sed requiritur ut intelligere sit esse simpliciter ipsius termini immediati.

Plura alia argumenta à prædictis expositoribus proponuntur & soluuntur, quæ apud eos legi, si placet.

TERTIA CONTROVERSSIA.

Qua intellectus actione producatur verbum?

Sententie
Doctorum,
Exposit
orū, ac sen
tis queſit. **C**OTVS in 1. diſt. 2. in ſolut. q. 7. & in quoſ. q.
1. & 1. diſt. 27. q. 1. affirmat eſſe in intellectu
duplicem actum; alterum qui eſt operatio; & alterum
qui eſt productio: quos ait eſſe formaliter
diſtinguos ex natura rei, ita ut neuter alterum
includat, neque ſit alter formaliter. Hi vero
ſunt actus intelligendi & actus dicendi; primum
appellat actum operatiuum: ſecundum produ
ctiuum; quia per hunc exiſtimat verbum produ
ci. Eandem ſententiam de duobus actibus ſe
quuntur Sylueſter ſuper hoc a. quos duos actus, ut
explicat hic Mol. & Rada in contr. 8. de productio
ne verbi, Scotus exiſtimat contrarium habere or
dinem in nobis & in Deo; quia dicere in nobis
ſemper praecedit ipsum intelligere, ſicut actio
praecedit terminum: nam ſicut (inquit) calor
eſt calefactionis terminus, ita intelligere ſeu in
tellectio, quae eſt verbum ipsum, eſt dictioſis
terminus. Ex quo deducit Rada de mente Scot
ti actum dicendi & intelligendi, non ſe habere
ut duos effectus ſubordinatos, ut eis imponit Ca
jetanus. Nam ſi ſe habent ut actio & terminus,
iam non ſunt ut duo effectus ſubordinati, ſed
potius ut effectio & effectus; At in perſona Pa
tris dicere & intelligere quo eſt formaliter in
tellectus, habent ſe ſicut duo ſubordinati eſſe
effectus ab eadem cauſa diamanantes, cum eterne ſit
actus ſecundus diuini intellectus; ſed actus in
telligendi quo Deus eſt formaliter operans & in
tellectus ſe ipsum, eſt prior actu dicendi, quo
verbum dignitur atque producitur: nam diuini
us intellectus ex vi ſua prius eſt operatiuum
quam productiuum, & prius intelligens quam
dicens; quia omnis perfectio eſſentialis non in
cludens respectum ad creatures, eſt prior notio
nali quo cumque in diuinis: intellectio vero eſt
perfectio abſoluta, actus autem dicendi eſt no
tionalis. Hanc partem approbat hic Mol. diſt. 8.
membro 2.

Dur. in 1. dist. 6. q. 2. & Greg. in 7. dist. 10. q. v.
nica dicunt verbum diuinum non procedere
per actus intellectus, sed ex fecunditate na-
ture, sentiuntque omnem actum intelligendi
esse verbum.

Torres super hoc a. disputat. s. tria dicit. **Primum**: dicere & intelligere sunt unica intellectus actio. **Secundum**: verbum & verbi productio sunt priora (saltem natura) ipso actu intelligendi. **Terzum**: verbū producitur per actionem intellectus, non ut est intelligere sed prout est dicere.

Articulus Primus.

15

Suar. lib. 1. de myst. Tri. c. 6. duo dicit. *Primum*, Thomistæ ponentes verbum creatum realiter distingui ab actu intelligendi, necessariò debent etiam affirmare realem distinctionem inter intelligendi & dicere. *Secundum*, intelligere præcisè prout scilicet significat producere aetum intelligendi & dicere, non distinguuntur in nobis realiter, nec formaliter seu ex natura rei, & multò minus in Deo: vt autem intelligere non tantum significat producere, sed etiam recipere & informari vitaliter ipso actu intelligendi, & percipere obiectum, quo modo frequentius sumitur, distinguuntur in nobis ex natura rei ab ipsis dicere.

B pio dicit. *Vafq. infra q. 34. a. 1. c. 4.* duo dicit. *Primum:* *Productio speciei expressae non est dictio & intellectio simili formaliter, nec eo est intellectio aut dictio quo productio.* *Secundum:* *Verbum mentis est qualitas expressa, quae est ipsa intellectio obiecti, & eadem est dictio, non sui ipius, sed rei intellectus.*

Cai. & alij Thomistæ, & cum eis Val. tria dicunt de niente D. Th. **Primum:** Productio verbi intellectualis est dicere intellectualiter. **Secundum:** Dicere in ratione sua claudit actum intelligendi: nam dicere & intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo, & intellectio ipsa est productio conceptus. **Tertium:** Dicere & intelligere distinguuntur distinctione rationis formaliter habent fundamentum in re.

*Ex his relatis opinionibus apparet statum controvrsiae in tribus confistere. Primum est distin-
ctio actus intelligendi ab actu dicendi. Secundum est ordo dictorum actuum. Tertium est, quo na-
tura formaliter procedat verbum, siue creatum,
siue increatum.*

Ex TRIBVS propositis controversia pun- Resolutio.
etis, primum scilicet differentiam actus intelli- Quemodo
gendi ab actu dicendi, explicat egregie S. D. in differat in- differat in
frag. 34. a. 1. ad 3. dicens in hoc eos ab inticem tellere et dare, tam
discriminati, quod intelligere dicit solam habi- in nobis qua-
tudinem intelligentis ad rem intellectam, qua in Deo.

habitudo nuntian importat realem originem suae emanationem rei intellectae ab intelligentie, sed quandam solum informationem in intellectu nostro, prout intellectus noster sit in actu per formam rei intellectae. At vero dicere importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum: cum nihil aliud sit dicere quam verbum proferre; sed mediante verbo importat habitudinem ad rem intellectam, quam in verbo prolatam manifestatur intelligenti: quemadmodum etiam dicere vocale & sensible, importat relationem realem ad verbum vocale productum, & eo mediante dicit relationem rationis ad rem verbo manifestatam. Nam dicere idem est quod verbum rei verbo significatae manifestatuum proferre. Quo sit ut dicere intellectuale propriete loquendo quamvis importet principaliter relationem ad verbum per modum actionis, includat tamen intelligentiam: quia nihil aliud est dicere, quam intelligere exprimendo, vel exprimere.

quam intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo, vt docet hic Caietanus & S. Th. de ver. quasf. 4. articul. 2. ad 3. vbi sic ait: in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est ex se exprimere aliquam conceptionem; nec aliter possumus intelligere; nisi huiusmodi conceptionem exprimendo; & ideo omne intelligere in nobis proprio loquendo est dicere. Sed Deus potest intelligere sine hoc, quod aliquid ex ipso procedat secundum rem; quia in eo idem est intellectus, & intellectum, & intelligere; quid in nobis non accidit; & ideo non omne intelligere in Deo proprio

loquendo est dicere. Hac D. Thom. & infra quest. A. 94. a. 1. ait omnes personas diuinias esse intelligentes, dicentem autem esse solum Patrem propriè loquendo. Ex quo sequitur in diuinis distinguere dicere ab intelligere, vt notionale ab es-
sentiali communi intrinsecè clauso.

*in omne
intelligere
in Deo sit.*

Sed obseruandum quod intelligere Dei potest dupliciter considerari. Uno modo secundum se & absolutè; alio modo prout est in hac vel in illa persona, puta Patre vel Filio, quatenus scilicet huic vel illi persona comparatur vt actus quo intelligit. Si priori modo sumatur intelligere, sic omne intelligere diuinum est dicere; quoniā, vt inquit S. Thom. in 4. cont. gent. c. 13. in Deo est vnicum & simplex intelligere; & ideo in Deo est vnicum verbum, & eadem ratione vnicum dicere, vt notat Ferr. in dicto loco. Si vero sumatur intelligere posteriori modo: sic non omne intelligere diuinum est dicere, sed tantum intelligere paternum; quia solum prout est in Patre coniungitur habitudini productoris ad ipsum verbum productum, non autem quatenus est in Filio aut Spiritu S.

Ad cuius evidentiam considerandum est secundò, id quod alias docuimus ex Caiet. nimirum: ens illud per essentiam qui Deus est, ex infinita sua natura perfectione, in una simplicissima sui non solum entitatis, sed etiam ratione formalis secundum se, continere rem & rationem omnem absolutam tribus communem, & rem omnem a rationem relatiuam & notionalem cuilibet personarum propriam: Et quemadmodum in una re & ratione substantiae diuinæ necesse est duas esse rationes virtualiter distinctas: alteram absolutam quæ est essentia: & alteram relatiuam quæ est persona: quia diuinæ illæ persona vna habent communem essentiam, & relatiuè personaliter distinguuntur; ita in una re & ratione actionis diuinæ, necesse est inueniri duas rationes actionis virtualiter inter se distinctas: unam absolutam tribus communem: alteram relatiuè non omnibus communem, sed vnius vel ad summum duarum simul propriam. Cuius ratio ex augustinissimo Trinitatis mysterio haec reddi potest. Nam cum tres persona sint unus Deus, cuius maximè perfectiones sunt intelligere & velle, necesse est predictas & alias similes perfectiones tribus in una Deitate personis esse communes: & quia eadem illa tria supposita ordinem habent originis inter se, quo vnum oritur ab alio secundum actionem immanentem, quæ in Deo non est, nec esse potest nisi intelligere & velle: necesse est actionem illam, quæ una persona producit aliam, puta, intelligere quo Pater generat Filium, quatenus actio illa productio est, esse aliquam rationem propriam personæ productoris, alioquin eadem actio quatenus productio, estet actio tam productoris quam producti, quod est impossibile. Hac vero actio productiva si sit intellectus vocatur dicere, quia dicere nihil aliud est quam verbum proferre: si sit voluntatis vocatur spirare, quo verbo significatur motus voluntatis in bonum cum productione amoris: Quenadmodum igitur inuenitur in Deo uno simplicissimo ratio substantiae communis & absoluta quæ est essentia, & ratio substantiae relatiæ quæ est persona: quæ duæ rationes non nisi virtualiter distinguuntur. ita reperitur in eodem actio communis & absolute puta intelligere, & actio respectiva siue notionalis quæ propria est puta dicere, inter quas sola potest esse virtualis distinctio, vt patet ex dicendis in q. seq. a. 2. & q. 39. a. 1.

*SED V. aq. infra q. 34. a. 1. c. 4. negat intellectu ostenditrationem aut dictiōnem siue dicere esse produc-
tionem conceptus siue verbi, & eadem ratione quejā, nos
negat verbum dici ab intellectu nostro dicens foliā rem
verbo repre-
sentata, sed
etia verba
ipsam dici
ab intellectu
nostru.*

*B. & ex supradictis in prima huius articuli controver-
sia remanent confutata, & eorum falsitas ex dic-
cendis in sequenti controversia magis elucescet. Nā
si per actum intelligendi verbum productur vt
terminus & obiectum intrinsecum ipsius intel-
lectionis rem intellectam expreſſe manifestans,
sequitur quod intelligere siue intellectio quatenus est verbi productio, sit idem quod dicere,
& quod verbum ipsum sit dictum; nam hoc ipso quod verbum terminat actum intellectiōnis
vt eius obiectum intrinsecum & imago obiecti
extrinseci in actu exercito, verbum ipsum verè
& propriè dicitur per actum intellectiōnis, ma-
gis quam res verbo representata. Ut enim in pri-
ma Contr. diximus cum D. Thom. verbum est
per se primò intellectum, atque ideo etiam per
se primò dictum. Nam si per V. aq. illud tantū
propriè dicitur, quod intelligitur, sequitur vt
id quod primò intelligitur primò dicatur. Di-
citur autem verbum per se primò intellectum,
tum quia primò & inmediate terminat intellectiō-
nem vt obiectum intrinsecum, tum quia nō
nisi per ipsum & in ipso res externæ sunt &
dicitur intellectæ; quamquam verum sit ad res
intelligendas verbum ordinari; sed hoc non ef-
ficit eas esse primò intellectas, sed eas duntaxat
esse præcipuam intellectiōnis materiam, quæ
per obiectum interius quod est verbum, ratio-
nem formalem induit intelligibilis & intellecti
in actu. Hanc veritatem dicitur verbis expreſſis D. Aug. lib. 15. de Trinit. c. 10. vbi sic ait.
Format a quippe cogitatione de eare quam scimus, verbum
est, quod in corde dicimus, quod nec græcum est, nec
latīnum, nec lingua alius alterius. & cap. 15. cum
verbum nostrum nostra cogitatione dicatur: & paucis
interiectis subdit: & verbum nostrum, verū, inū, nisi
nostra cogitatione non dicitur. His adde quæ supra
notauimus in i. Contr. ex eodē D. Aug. de dupli-
loquitione & dupli verbo interiori & exte-
riori.*

*E. Sed ait V. aq. Aug. aliter Philosophari de verbo mentis quam scholasticī loquantur, & vocare V. aq. responſo.
verbum mētis scientiā certam quā habemus de re,
vel certum iudiciū post cogitationis vel intellectus inuestigationē: dictiōnem autē verbi apud
Aug. esse cogitationem præcedentem: nam ibidem ait Aug. cum dubitamus, nondum est verbum
de re, de qua dubitamus. Sed hæc interpretatio
quamvis ex parte vera sit, absolute tamen nō af-
sequitur mentē Augustini, qui de verbo nostro
loquitur per analogiam ad verbum diuinum; at-
que ideo illud in nobis solum exigitum dignum
nomine verbi, quod transacta dubitatione & vo-
lubili mētis cogitatione formatur; conceptū autē
quem actu dubitationis siue cogitationis expri-
mit intellectus, non negat absolute verbum esse,
sed tale verbum negat, vt diuino verbo tanquam si-
milē.*

*Verbum est
per se primò
intellectus.*

rnile debeat comparari; sic enim ait: *etiam si con- cedamus, ne de controvergia vocabuli laborare vide- amur, iam vocandum esse verbum quiddam illud mem- tis nostræ, quod de nostra scientia formari potest, & pri- usquam formatum, quia ita ut ita dicam, formabile est, quis non videat, quanto sit hic disimilitudo, ab illo Dei verbo quod in forma Dei sic est, ut non antea fuerit formabile priusquam formatum, nec aliquando posse esse informe?* Quibus verbis, conceptum actu cogitationis expressum, non negat August. verbum esse, sed ait esse formabile; quia nimis caret ultima ac perfecta eidem possibili ac debita formatione, qua firmiter ac perspicue veritas intellectui repræsentetur. Nam forma illa quam ha- bet cogitationis conceptio, via est ac dispositio & ut quid materiale, & informe respectu per- fectionis, & actus ultimi, qui est firma & certa cō- ceptio de veritate formata; quam solam concep- tionem nomine verbi dignam existimat Augustinus ob dictam causam; sicut etiam natura- lem hominis conceptum in utero matris nun- quam formatum esse dicimus, nisi post anima- rationalis aduentum; quamvis formas prius ha- buerit viventes & animalis. Dicitur itaque per intellectio- nis actum non sola res ab intellectu cognita, sed etiam verbum ipsum, ut ratione probauimus D. August. testimonio roborata.

Primi in no- bu esse ver- bu quā intel- ligere, in

Deo autem & contra v trobū: ta- men dicere esse forma- tive intel- ligere.

Sed iam de secundo, ac tertio simul controver- sia pūcto supereft nobis cum Scoto & eius scho- la certamen.

Scendum est igitur tertio intellectio- nis posse dupliciter considerari, uno modo quatenus for- mata est & completa, prout scilicet terminatur ad obiectum; & quia ad obiectum non termina- tur nisi mediante verbo, sequitur non esse aut intelligi formatam intellectio- nem, nisi per ver- bum productum; itaq; prius est productio verbi & verbum ipsum productum, quā sit intel- lectio formati, prius inquam in genere cause formalis. Alio modo potest intellectio considerari ut actio procedens ab intellectu & tendens ut via in terminum; & sic intellectio præcedit ver- bum ordine naturæ, eo modo, quo via præcedit terminum, & fieri factum esse. Vnde etiam dupli- citer specificatur intelligere; uno modo ut actio & sic desumit speciem a principio, quod est intellectus in actu primo; nam ex principio cuiuslibet actionis species deriuatur, ut docet S. Th. 1. 2. q. 1. a. 3. Alio modo specificatur intel- ligere ut via siue tendentia, & mutatio quædam in terminum; & sic completur ac formatur per terminum, ut hic explicat Barnes dub. 2. & Zu- mel. in fine 3. & 4. disputationis. Sed quoniam intellectio Dei aut personæ Patris non formatur aut completur per verbum, atque idem nec per illud etiam specificatur, sed ab essentia ipsa diuina, quatenus rationem habet principij quo intellectio- nis secundum modum nostrum intel- ligendi, & prout est eiusdem obiectum; idcirco locum non habet in intellectione Patris respe- ctu Verbi per eam producti prefata distin- cione intellectio- nis completa, & de eadem ut via; sed in Patre ante Filij generationem intelligitur perfectissimus actus intelligendi ad ipsam diuina- nam essentiam ut obiectum intrinsecum ac ver- bum essentiale terminatus; quem intellectio- nis actum sicut & cæteras diuinæ naturæ perfectio- nes Pater communicat Filio, eo ipso generatio- nis actu quo suam illi cōmunicat deitatem. Nā, ut ostendemus infra cum D. Tho. essentia & absoluta præintelliguntur in Deo perfectissima ante omnia relativa & notionalia: Et præterea si non intelligeretur perfecta Patris intellectio

A nisi producta per sona verbi, sequeretur Patrem. & eternum intelligere per verbum & sapientem esse sapientia genita; quod nullus Theologorum admittit, & aperte negat D. August. in primo re- tract. cap. 26. Quamvis igitur in nobis actus in- telligendi quatenus via quædam est & verbi pro- ductio se ipsum præcedat, quatenus formatum est atque compleatum, ac per hoc dicere sit prius in nobis aliqua ratione quā intelligere, quia dicere est ipsa verbi productio, sine quo non est intellectio perfecta; secus tamen est in intellectione diuina; quæ, ut diximus, ante verbi produc- tionem completa est in Patre, nec indiget à verbo procedente formari; prius igitur in ea cō- cipimus rationem eius, quod est intelligere quā dicere. Dixi autem in nobis aliqua ratione prius esse dicere quā intelligere, quia si consideretur actus intelligendi, non ut productio est formaliter, sed ut intellectio est exiens ab intellectu, sic videtur prius esse quādem eadem intellectio, ut productio est: non prioritate causalitatis, quæ hic omnino nulla est, sed ea tantum ratione, quia actio intellectus ut exit ab ipso intellectu actuato specie intelligibili, magis habet rationem intellectio- nis quā dictio; ut vero tendit ad terminum intrinsecum quod est ver- bum, sic est eius productio & dictio magis quā intellectio. Sed absolute loquendo affirmandum est utrumque simul immo idem esse, scilicet actum intelligendi ut exit ab intellectu, & ipsum dicere quod est productio verbi; nam hoc ipso, quod intelligere est ab intellectu, ut via ad terminum, dictio quædam videtur esse verbi produc- tio.

Quare falsa est opinio Scotti dicentis, quod dicere & intelligere etiam in Deo sic formaliter distinguntur, ut neutrum alterum includat, neque sit alterum formaliter. Quod efficaciter probatur his argumentis. Primi quia si dicere in contra Scotum.

Primi arg. diuinis non est formaliter intelligere; ergo non est actio intellectus formaliter ut intellectus est; ergo Verbum diuinum non procedit per intellectum diuinum, prout exercet actum intelligendi; ergo non habet ex vi sua processionis ut

D sit sapientia Patris, quod est contra communem Sanctorum doctrinam, ac præsertim Athan. in oratione contra gregates Sabel. & Aug. lib. 6. de Trin. c. 1. & 2. Prima conseq. probatur; quia intellectus ut sic per se ad intelligendum ordinatur, si- cut visus ad videndum & voluntas ad volendum.

Aliæ consequentia sunt per se evidentes. Secun- dū: Pater æternus verbum producit dicendo; sed non dicit nisi intelligendo formaliter; ergo produc- tio verbum per dicere, prout est intelligere formaliter Minor probatur; quia dicere paternum per se postulat intellectum constitutum nō solum in actu primo, sed etiam in actu secundo intellectio- nis, cū intelligere sit esse prius intellectus in actu, & etiæ ipsius Dei, ut cū D. Th. & Cai. probauimus & explicauimus supra q. 14. a. 3.

Tertiū: Pater æternus producit verbū, quod est tertium. per- quæstio probatur; quia quod est intellectuale per essentia, actus purissimus & perfectissimus est in gradu intellectualitatis, & consequenter est actu per essentia intelligens, & eadē ratione est ipsum intelligere; atq; idem producit ut est formaliter intelligens & ut est ipsum intelligere; & cū produ- sus etiam ut dicens, sequitur quod dicere sit

intelligere formaliter. Denique D. Th. cum Aug. A & alijs Patribus probat duas esse tantum in Deo processiones, quia sunt duæ tantum actiones immanentia in natura intellectuali; quæ probatio nullius esset omnino valoris, si per alium aliquæ actum, qui non sit formaliter intelligere vel amare, producitur aliqua diuina persona; posset enim aliquis iuxta numerum actionum immanentium in intellectuali natura, & consequenter etiam in Deo processione numerum affirmare, cum non sit nec facile fingi possit apparenſ ratio, cur ex tribus vel quatuor immanentibus operationibus, vna magis quæ alia sit productio.

Conclusio-
nes dedu-
ctæ, & pro-
batæ.

PRIMA CONC. Verbum procedit per actionem intellectus, que est dicere. Hæc patet ex dictis & amplius patebit ex dicendis in ultimo articulo huius questionis, quo ad priorem partem.

„ SECUNDA CONC. Dicere includit formaliter intelligere, sed & significato respectu ad verbum productum distinguitur ab eo ratione formaliter. Hæc conclusio patet ex doctrina D. Th. relata & explicata in primo notabilis: Vnde dicere eo ferè modo est formaliter intelligere, quo homo est formaliter animal; quamvis aliquid includat homo quod non includit animal, per quod includsum formaliter ab animali distinguitur; in quo sensu accipienda sunt notata in ultimo fundamento.

„ TERTIA CONC. Dicere non distinguitur realiter, nec ex natura rei ab intelligere, nec in Deo nec in nobis. Hæc patet ex dictis; Vide etiam probationes Bannet. & Zumel. Et intelligenda est quo ad absolutum per utrumque importatum.

„ QUARTA CONC. Dicere sive dictio est productio verbi, cui per se primò cōuenit dici ab intellectu. Hæc probata fuit contra Vafq.

„ QUINTA CONC. Intelligere in nobis prius est aliquo modo quam dicere; sed tamen dicere præcedit intelligere completem & formatum. Probatur hæc postrema pars; quia dicere est verbum proferre; At prolatio verbi præcedit verbum, per quod formatur & compleetur intellectio. Ergo etiam dicere præcedit intellectiōnem, vt est completa & formata.

„ ULTIMA CONC. Intelligere in Deo prius est quam dicere.

Argum. &
solutiones

Cōt. 2. conc.
Ob. Rada. 1.

CONTRA primam conc. sunt argum. Dur. quæ refert & soluit Cai. in ultimo articulo huius questionis & alij.

CONTRA secundam conc. præter argum. Scoti relata & soluta à Cai. & alijs recentioribus, sunt etiam argumenta Ioannis Radae. **Primum.** Si actus productius verbi esset intellectio Patris; sequeretur quod Pater non communicaret Filio essentiam perfectæ beatam, nec posset intelligi perfectè beatæ vt communicata sibi à Patre. Cōsequens est manifestè falsum; ergo. Probatur consequentia: quia tunc intellectio & terminus eius intrinsecus puta verbum, præcedet quæcumque actum diuinæ voluntatis, & sic essentia dilectionem, sine qua non intelligitur perfectè beatæ; quia perfecta Dei beatitudo in utraque operatione, visione scilicet & amore cōsistit; quod probatur (inquit) quia verbum est per se terminus intrinsecus intellectiōnis; Ergo si etsi intellectio præcedit actum voluntatis quemcumque, ita & verbum; quia non est intelligibile actionem præcedere aliquid, quod similiter non præcedat terminus eius intrinsecus; quia inter actionem & terminum nihil mediat. **Respondetur** nullam esse consequentiam. Ad probationem negatur consequentia sive conditionalis assumpta. Ad probationem respondetur in di-

Sol.

uinis intelligere dupliciter sumi posse; uno modo absolutè; alio modo prout est in Patre tamquam dicente; & similiter duplicitem esse terminum intrinsecum intellectiōnis, siue duplex verbum scilicet essentiale & personale. Primum est terminus diuina intellectiōnis absolutè. Secundum autem est eiusdem terminus, prout est in Patre, & prout est productio sive dictio; priori modo intellectio cum suo termino essentiali præcedit modo nostro intelligendi omnem actionem voluntatis, non autem posteriori modo. **Sed respondetur** hanc sic arguit Rada. Idem actus formaliter ex natura rei penitus indistinctus, non potest esse productius & non productius, habere terminum & non habere terminum productum; ergo. **Respon-** falsum esse antec. de actu, qui sit vnu formaliter secundum se & plures virtualiter, quæ etiam distinctio virtualis inter essentia & notionalia aut personalia sufficit ad statuendum inter ea dictum rationis ordinem; & per hoc soluuntur alia quæ idem Rada frustra multiplicat.

Replica Rada.

sol.

B **Secundum:** In diuinis secundum naturalem intelligentiam, præintelligitur ante verbi productionem actus perfectus intelligendi; ergo verbum non producitur per actum intelligendi formaliter. Consequentia videtur evidens; quia quod naturali intelligentia præintelligitur alteri, non est illud sicut formaliter. Antecedens probatur: quia essentia notionalibus sunt priora. **Respon-** falsum esse de actu intelligendi absolute sumptu, non autem prout est in Patre sive Patris; quia ut est in Patre est productio verbi formaliter, & è contra, videlicet productio verbi est intellectio Patris formaliter. **Secundum:** negatur consequentia: Ad probationem dico assump-
tum verum esse de identitate formalis adæquata, falsum autem de inadæquata: Nam animal præintelligitur homini, & tamen homo est formaliter animal, sed inadæquatè; & similiter intelligere in diuinis præcedit dicere, & tamen dicere est formaliter intelligere, sed inadæquatè; quia omne dicere est intelligere, sed non è conuerso.

solut.

C **Tertiò:** Actus intelligendi ex natura sua atque obiectus. ex eius ratione formalis est infuscundus: actus verbi dicendi ex sua ratione formalis est actus seu actio verbi productius; ergo ab iniunctem sunt formaliter distincti. **Respon-** falsum esse, pri-
mo quia licet actus intelligendi absolute sumptu non sit secundus ex natura sua, non tamen vindicat sibi ex natura sua infuscundatatem; quia ut diximus intelligere Patris ut sic est productio verbi. Vnde quamvis intelligere absolute non sit productio sive dictio, tamen intelligere Patris ut sic est formaliter productio & dictio.

solut.

E **Quartæ:** Pater actu toto, quo producit verbum qui est actus dicendi, distinguitur à verbo; ergo actus ille neque est intelligere formaliter, nec illo modo ipsum formaliter includit: Patet consequentia: quia Pater non distinguitur à Filio formaliter per intelligere: quoniam sicut est vnum & idem esse trium personarum, ita & idem sapere & idem intelligere, ut ait D. August. 7. de Trin. cap. 7. Antecedens probatur: quia actus quo Pater producit Filium, est simplicissimus & indutius, & consequenter toto illo actu distinguitur Pater à Filio, supposito, ut res se habet, quod per ipsum distinguitur à Filio. **Respondetur:** antecedens multipliciter intelligi posse; primò de actu toto realiter id est quo ad omne id, quod realiter est actus ille, & sic falsum est, quia actus

solut.

actus ille realiter est essentia, qua Pater nō distinguitur à Filio: & similiter realiter est intelligere, quo Pater non distinguitur à Filio: secundò potest intelligi de actu toto formaliter, & hoc duplicitate; *Vno modo* sincategorematicè, quoad omne id, quod in eius ratione formaliter clauditur; & sic etiam est falsum. Nam actus ille, qui est verbi producere, est non tantum realiter, sed etiam formaliter secundum se ipsam est essentia, & ipsum intellegere, ut in sequenti quæstione probabimus contra Scotum & alios. *Alio modo* potest intelligi de actu toto categorematicè, quoad eius integrum rationem formalem, quatenus modo nostro intelligendi confurgit ex rationibus in ea formaliter clausis; quæadmodum ratio hominis tota, i.e. integræ, confurgit ex animali & rationali, que sunt in homine formaliter clausa, & sic verum est antecedens: sed tunc falsa est consequentia. Nam sicut nō valet, homo se toto formaliter categorematicè distinguitur à leone; ergo homo nō est formaliter animal, in quo cum leone conuenit; ita non valet: Pater actu toto categorematicè, quo producit verbum, distinguitur à verbo; ergo actus ille neque est intelligere formaliter, neque ipsum includit. *Ad prob. autem antecedentis, quatenus militat contra datas responsiones, respondet Zumellus* actum illum simplicissimum quidem esse secundum rem, sed tamen includere plura secundum rationem, s. intelligere, & relationem ad verbum tamquam ad productum: & actum illum distinguere Patrem à verbo, non ratione ipsius intelligere, sed ratione relationis quam importat. *Sed hanc resp. sic impugnat Rada.* Actus generandi omni opere intellectus secluso, distinguit secundum rem Patrem à Filio, non virtualiter & fundamentaliter tantum, sed actu & formaliter; ergo cum secundum rem sit simplicissimus & unicus, non includens pluralitatem etiam formalitatem, impertinens est quod secundum rationem illam includat, ad hoc ut se solo, vel secundum partem distinguat; quia non distinguit actu & realiter, secundum quod à ratione apprehenditur ut talis, sed prout à parte rei est talis. *Reph.* nullam esse conseq. Ad probationem dico, distinctionem rationis, de qua loquimur, intelligendā esse ratione sui fundamenti, quod est res infinita continens absolutum & relativum in una re & ratione formalis, & utriusque munus exercens perfectissimè. Vnde distinctione illa realis quā efficit ut relativa & conuenientia quam habet ut absoluta, sunt veluti effectus procedentes, non ex causa vniuoca, qua sit distinctione actualis absoluti & relativi, sed tāquam ex causa aequiuoca existente in actu formaliter, & distinctionem illam absoluti & relativi virtualiter continente, ut annotauit Caietanus *infra q. 39. art. 1. in fine Commen-*

*Replica.**Solutus.**Cont. 2. Ob. 3. concl. obi. 4. obi. 5. Thes.*

Contraria *eandem* *concl.* & *tertiam* *simul argumentum* *Suar.* Duæ qualitates realiter distinguēt per actiones realiter distinctas producuntur; sed verbum & actus intelligendi sunt duæ qualitates realiter distinctæ secundum Thomistas, & productio verbi est dicere: productio autem actus intelligendi est intelligere, quatenus est actio; ergo neccesse est etiam, ut Thomistæ dicant cum Scoto realiter distinguere & intelligere. Maior probatur; quia actiones distinguuntur ex terminis, & vnaqueque actio cū suo termino habet realem identitatem, licet modaliter distinguatur. *Reph.* primò maiorem esse veram de qualitatibus omnino distinctis, ita ut vna non sit alterius terminus intrinsecus. Secundò dico maiorem nō esse veram de qualitatibus, quæ sunt ope-

A rationes, qualis est intellectio: Nam operatio nō producitur alia operatione; alioquin esset processus in infinitum. Tertiò dico falsam esse minorē quoad eam partē, que affirmat productionem actus intelligendi esse intelligere, quatenus est actio: nam idem omnino est realiter & formaliter intelligere & actus intelligendi, qui ex intellectu in actu primo immedieate procedit: sicut calefactio ex calore, & sensatio ex sensu per speciem actuato.

Contra eandem conclusio. argumen. Vafq. Primo: Obi. 1. Vafq.

si eo esset intellectio, quo est productio illi? qualitas quæ est verbum: sicut dicitur qualitatem illam producere, diceretur etiam qualitatem illam intelligere; at qualitas illa non intelligitur, cum tamen producatur; ergo productio illa non est eo intellectio quo productio. *Reph. primò: Propositio sol.* nem illam eo est intellectio quo productio duplicitur intelligi posse; vno modo ut eadem sit præcisè & adæquatè ratio intellectio & productio, & sic est falsa; quia productio addit super intellectio respectum ad terminum productū; alio modo ut eadem sit utriusque ratio, non tamen præcisè nec adæquatè, sicut eadem est ratio hominis & animalis, licet homo plus includat formaliter quam animal: & sic vera est dicta propositio. Secundò dico falsam esse minorem, ut superius ostendimus.

C Secundò sic arguit. Si intelligere formaliter est *obiectio 2.* producere, aut saltē includit producere directè, cum intelligere unicus & simplex actus sit, quicquid diceretur intelligi diceretur produci: & è cōtra, id quod per intellectum produceretur, diceretur intelligi. *Reph.* duo claudi in hoc quod *solutus.* est intelligere, & in hoc quod est producere, nimirum absolute & respectuum: quoad primū idem sunt formaliter, non autem quoad secundum: Argumentum autem procedit quo ad secundum, non quo ad primum; vnde est fallacia figuræ dictioñis ab absoluuto ad relativum.

D *Tertiò: Arist. in 3. de Anima, cap. 7. ait sentire non obi. 3.* esse actum imperfecti, sicut neque intelligere & dicere; at si intelligere & sentire essent ipsa actio producendi speciem expressam, absq; dubio essent actus imperfecti, cīsq; diffinitio motus tradita ab Aristotele in 3. Phys. c. 2. nempe actus in potentia prout in potentia conueniret; ergo &c. Minor probatur. Quia illud dicitur imperfectum, quod est in potentia ad factum esse formæ; tale autem est subiectum; quatenus in se recipit fieri, & viam ad factum esse alicuius formæ. *Reph.* falsam esse *solutus.* minorem propositionem de re ipsa loquendo; Nam si sermo sit de modo concipiendi & significandi, nullum est inconveniens actum secundum se & absolute perfectum & instantaneè productum, qualis est intellectio, concipi ad modum viæ & motus & ut in fieri; quia insensibilia & simplicia sive indiuisibilia concipiuntur ad modum sensibilium & compositorum sive diuisibilium. Ex dictis soluuntur etiam argumenta, quæ possent afferri contra tertiam conclusionem.

Contra quartam *concl. argu. Vafq. & probat* *verbū non dici à nostro intellectu: Primo, obi. Vafq. 1.* quia interrogati quid dixisti in mente tua? Nemo respondebit, qualitatem & representationem equi vel hominis: sed verbovocis explicabit re ipsam, quam interius intellectus seu enunciauit. *Reph. ver. 2.* *Solutus.* *bum* *et si primò & immediate dicatur; ordinari tamen* *per se primò & essentia* *litter ad rem verbo representationem dicenti manifestandam.* Propterea quā causam, ex communi iam loquentiū vī, in dicta aut simili interrogatione, ordinem illū intelligimus significari; atq; ideo interrogati; quid dixisti in mente tua? Non respondemus verbum

prout res ipsa & recta loquendi forma postularet, sed rem exprimimus verbo representatam.

Obiectio 2. Secundum. Cum aliquis interrogatur, quid intus dicat, respondet verbis vocis: At verba vocis non significant conceptum formalem sive verbum, sed conceptum obiectuum; ergo &c. *Resp.* falsam esse minorem, ut ostendimus *q. 13. a. 1. Contr. vna.*

CONTRA *quintam* *concl.* non sunt argumenta alicuius momenti; sed omnia quae ex interpretibus possent afferri, facilem habent solutionem ex antedictis.

QUARTA CONTROVERSIA.

An verbum nostrum distinguatur ab intellectione realiter aut formaliter tantum?

*Sensu que-
suti, & Sen-
tientie Do-
ctorum.* **Q**VAESTIONIS huius sensus est: An verbum nostrum distinguatur ab actu intellectu tanquam res a re; ita ut sint duas res realiter distinctae, licet non sint ab inuicem separatae: sicut patet de materia & forma, de essentia & esse, natura & personalitate, & alijs similibus; An autem sint una res duas habens quidditates sive rationes formales, ut quidam dicunt de relatione & fundamento, de motu & eius termino, & de actione & passione.

SCO TVS in 1. *dist. 3. q. 6. & dist. 27. q. 1.* affirmat sicut in nobis esse elicere intellectu, & esse prius natura intellectione ipsa, eo modo quo ceterae actiones verae praecedunt suos terminos, & intellectu esse terminum huius quod est dicere sive elicere intellectu. Et addit; quod dicere, sive elicere intellectu est vera actio immanens, per quam producitur intellectio: intelligere vero qualitas est prima speciei, & non actio propriè sed actionis terminus & formaliter idem quod verbum. Quam sententiam sequitur & pro posse tunc Rada, & Syluester approbat in *constato super hoc articulo*; negans tamen dicere esse actionem propriè loquendo, sed ait esse intellectum sub specie actualiter relata ad obiectum. Cum Scoto conuenit Durandus, qui intellectu identitatem affirmat cum verbo: sed actum dicendi ab actu intelligendi distinctum non cognoscit, ait enim actum intelligendi seipso, & nulla alia actione media ab intellectu produci.

Dominicus Sotus in 4. *dist. 49. q. 2. a. 3.* docet per intellectu verbum produci, quod sit illius terminus idem cum ea realiter, & ab ea formaliter tantum distinctas, sicut calefactione producitur calor ut eius terminus formaliter tantum ab ea diuersus. Hanc sententiam recentiores ascribunt Victoriae, & sequitur Molina *disput. 8. memb. 2. Valsq. inf. q. 34. c. 4. & Suar. lib. 1. de mysterio Trinitatis c. 6. & lib. 9. c. 2.* quam esse probabilem existimat Torres *disput. 4. & Ban. dub. 3.*

Cap. in 1. *dist. 27. q. 2.* docet de mente D. Thom. verbum nostrum distinguiri realiter ab intellectione. Idem sentiunt Caetanus, Torres, Barnes, Zumel. & Ripa *super hoc a. & Ferrarensis in 1. cont. Gent. cap. 53.* & alij Thomistæ communiter.

Resolutio. *Non per-
sisterere ad pre-
sentem con-
troversiam
questionem
quidam de esse
afficiunt in* ADVERTENDVM EST PRIMO ad huius controvercis solutionem, nihil omnino pertinere questionis illius diffinitionem: An in omni agente, praeter actionem quae recipitur in passo, sit ponenda quædam alia actio, quæ sit actualitas quædam absoluta & ipsius agentis perfectionis? Primo quia intellectio, de qua loqui-

A mur. & quelibet actio immanens, magis pro agente sed priè dicitur operatio quam actio, ut supra *Contr. que dicta 1. notauimus ex D. Tho.* & ut aduertit Cai. *inf. q. 1. de ne-
cessitate 79. a 2.* actiones immanentes qualitates sunt, non *cestatate
actiones aut passiones: & intelligere nihil aliud
est quam intelligentia esse actu intellectum; & ani-
ma ex sui gradus nobilitate quem habet supra
naturam, se ipsa quandoque se habet ut somnus,
& quandoque ut vigilia; ac propterea modum
quendam habet magis quam rationem aut pro-
prietatem actiui & passiui: Quo fit ut quemad-
modum grauitas lapidea procedit a lapide & in
eodem recipitur; ita qualiter immanens opera-
tio sit eiusdem a qua deriuatur virtutis perfe-
ctio. Hanc veritatem subtiliter explicat Cai. *in a. seq.* vbi notat quod intellectio diuersa ratione
est esse intellectus, & speciei intelligibilis & verbi. Nam quia intellectus & species actiua principia sunt, ideo eorum esse est intellectio actiue
concepta, quatenus scilicet est intelligere; &
quia verbum terminus est intellectu & intellectu
sive obiectum ad intra: idcirco eius esse
est intellectio passiu sumpta, prout scilicet est
intelligi. In operationibus igitur immanentibus
non habent locum illæ distinctiones, quas ex a-
lijs Thomistis & ex ipso D. Th. retulimus & ex-
plicauimus supra *q. 25. a. 1. contr. vna* a de actione
transeunte, quae sola verè, & propriè actio est.*

C Ex quo patet detectus Syluestri *super hoc articulo* *sylo. lapsus.* dicentis, quod sicut in omni actione transeunte oportet ponere aliquam actionem quae sit in a-
gentia a qua denominatur agens intrinsecè, *Qua-
est (inquit) ipsa forma qua agens agit sub relatione a-
ctuali ad obiectum; ita etiam oportet suo modo ponere
in actione immanente aliquam actionem in principio
formali agendi, que est ipsum principium agendi sub
relatione actuali ad ipsam operationem; quia sicut actio
transiens transit extra agens & tamen illud intrin-
secè denominatur agens; quod ita etiam operatio imma-
nens transit extra principium formale operandi ut sit,
& tamen ipsum principium formale denominatur
formaliter agens ut quo patet intelligimus; unde sicut
ibi, ita hic oportet dicere, quod ipsa actua emissio actio-
ni immanenti sit ipsum principium sub relatione ad ob-
iectum in esse obiectu. Hæc ex Sylvestro, qui ibi-
dem affirmat emissionem hanc actionis imma-
nentis idem esse quod dicere, quod existimat
Scotus distinguiri realiter ab intelligere; & hoc
scilicet intelligere idem esse realiter cum verbo.
Ex hac opinione Sylvestri occasionem Torres *Error Tor-**

acceptit erroris; affirmat enim controversiam res, *hanc ex predicta questionis diffinitione maxi-
mè dependere.* Nam qui docent (inquit) actionem
esse in paciente, consequenter tenentur re-
spondere idem re esse actum intelligendi & ver-
bum mentale; qui vero oppositam tutantur sen-
tentiam, tenentur concedere actum intelligendi

E & verbum mentale distinguiri realiter. Verum, ut ostendimus, in actione immanente locum non
habet praedicta distinctio, nec opinionum diuer-
sitas, sicut in transeunte, nisi apud eos quos pro-
pria latet actionis immanentis natura; de quo-
rum numero videntur fuisse Sylvestri & Tor-
res; cuius sententiam sive dictum impugnat
Zumellus, Molina & Rada, locis superius allega-
tis.

SECUNDUM recolenda sunt ea, quae de necessi-
tate verbi diximus supra *q. 12. a. 2. contr. 2. & in hos
a. contr. 1.* ex eis enim præcipue penderet
præsentis questionis resolu-
tio.

Probatur ex verbis D. Thomæ realis verbi distinctio ab actu intelligendi.

TERTIO sciendum est, ex D. Tho. de potent. q.8. a.1. posse intelligentem actu ad quatuor habere ordinem, scilicet ad rem quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem qua sit intellectus in actu, ad suum intelligere, & ad conceptionem intellectus. *Quæ quidem conceptio* (inquit S. D.) à tribus predictis differt. *Are quidem intellectus* ; quia res intellecta est interdum extra intellectum, *conceptio autem intellectus non est nisi in intellectu*. Itenerum conceptio intellectus ordinatur ad rem intellectam sicut ad finem; propter hoc enim intellectus conceptionem rei in se format, ut rem intellectam cognoscat. *Differt autem à specie intelligibili*; nam species intelligibili qua sit intellectus in actu, consideratur ut principium actionis intellectus; cum omne agens agat, secundum quod est in actu: actu autem si per aliquam formam, quam opponet esse actionis principium. *Differt autem ab actione intellectus*; quia predicta conceptio consideratur ut terminus actionis, & quasi quoddam per ipsum constitutum: intellectus enim sua actione format rei distinctionem, vel etiam propositionem affirmatiuam, vel negatiuam. *Hæc autem conceptio intellectus in nobis propriè verbum dicitur*, hoc enim est, quod verbo exteriori significatur; vox enim exterior, neque significat ipsum intellectum, neque species intelligibilem, neque actum intellectus, sed intellectus conceptionem, qua mediante resurit ad rem. *Hæc D. Thomas, & quibusdam interpolitis*: *Verbum nostri intellectus non est extrinsecum ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere compleri non posit sine verbo predicto*. In quibus verbis tria sunt maximè ponderanda.

Triapondi. *Primum* est habitudo verbii ad rem intellectam, quam exprimit S. Th. dicens conceptionem intellectus ordinari ad rem intellectam sicut ad finem. Hunc autem ordinem esse realem, ex ipsius rei ordinata natura quæ verbum est, aperte colligitur iuxta doctrinam A. nostri D. de Potent. q. 5. a.10. superius explicatam q.13. a.7. *Contr. vniuersitatis*; ubi diximus cū D. Th. in relatiis tertij modi causam relationis realis in altero tantum relationis extremo reperiri, ut quod inter scientiam & scibile sit relatio realis, in sola scientia causa est, quia dependet à scibili & ad illud cognoscendum tanquam ad finem ordinatur. Et eadem ac ferè major ratio est de verbo quod ad rem ab intellectu cognitam representandam, & actu cognoscendam, tanquam ad finem est institutum; atque ideo in sui natura causam habet realis ordinis siue relationis ad ipsam. Ex quo sequitur primò, ut ratio manifestatiui siue representatiui in verbo nostro dicat relationem realem, quamvis in diuino verbo sit relatio rationis tantum? *Secundum sequitur*, quod esse manifestatiuum non quomodoquaque sed obiectiuē, id est ut obiectum interius, sit propria & adæquata ratio verbi absolutissime sumpti, i. tā cōmuniter quam propriè accepti, in qua ratione sicuti non includitur explicitè, ita nec excluditur processus ab alio. *Vnde diuina essentia*, ut obiectum est ac terminus intellectiū diuinæ, verbum est communiter dictum, ut suo loco probabitur ex D. Tho. & tā à nullo verè procedit, quanquam intelligatur ut procedens, ut ait S. D. de veritate q.4. a.2. vbi etiam docet in verbo propriè & non tantum cōmuniter dicto quatuor esse: *Primum* ut sit aliquid expressum à notitia mentis: *Secundum* ut dicat relationem originis ad dicentes: *Tertium* ut sit manifestatiuum rei intellectus: *Quartum* ut sit intellectum ad intra. *Tertio* sequitur manifestatiū obiectiuē fun-

dam etiam litera sumptam esse ipsam essentiam verbi quo ad absolute quod in verbo clauditur, formaliter autem sumptam esse realem relationem ad rem manifestatam; sicut similitudo fundamentaliter qualitas est, formaliter autem est relatio. *Vnde quemadmodum simile nō reducitur ad similitudinem* formaliter aut fundamentaliter sumptam, eo modo & ordine quo participans reducitur ad id quod est per essentiam: ita nec manifestatiū reducitur ad manifestationem utrū modo sumptam. *Et ex his tandem sequitur intellectus & judicium eorum*, quæ hic tradit Caietanus de ratione manifestatiū contra Durandum.

B *Secundo ponderanda* est cum D. Thom. in verbis ante relatis habitudo verbi ad intelligere siue intellectiū actu. *Est enim habitudo effectus ad effectiōnem siue productionem & termini ad operationem*, ut in dictis verbis significat sanctus Thomas, & in hoc articulo dicens. *Quicunque intelligit ex hoc ipso*, &c. & apertius de veritate, q.4. art.2. in cor. vbi sic ait: *ipsa enim conceptio est effectus actus intelligendi*. Et paulo post: *Concessum est aliquid expressum per actum intelligendi*. Quibus verbis non significat S. D. intellectiū esse causam effectiū verbi, sed esse illius effectiōnem siue productionem, ut diximus: dicitur enim effectus nō solum à causa, sed etiam ab ipius cause productione produci, & ex habitudine dependentiæ ad utrumque nuncupatur effectus. *Hæc verò quæ hucusque de verbo diximus, absq; reali ipsius distinctione ab actu intellectiū non videntur posse confundere*. Nam intellectio terminus intellectiū esse non potest nisi per actum reflexum, cum tamen verbum actu intellectiū directo cognoscatur, ut per se primò intellectus obiectum. *Et quamvis motus & via cum termino in unam rem per se conueniant, nunquam tamen in rebus creatis coincidit operatio cum suo per se primo obiecto*, ut patet discurreti per singula. *Præterea verbum intellectus in nobis est quod verbo exteriori significatur*; ut verbum exteriori nō significat actu intellectus, sed conceptionem intellectus; ergo verbum non est intellectio, sed aliquid ab ea re distinctum. *Discursus est D. Tho.* in supra notatis verbis: *Minor probata fuit supra qu.13. a.1. & probatur secundò*, quia alioquin hæc propositio *Homo est animal* esset falsa; nam si per eam significatur intellectio; sensus est: intellectio hominis est intellectio animalis, quæ predicationis omnino falsa est. *Et confirmatur*; quia nomina significant ex intentione & usu loquètiū. *Constat autem intentionem & usum loquentium non esse nominibus significare operationes intellectus, sed res ab intellectu cognitas & rerum conceptiones* ut eorum imagines. *Huic argumento respondet Rada verbum exteriorius* *Rada resp.*

E *duo significare*, nimirum intellectiū & obiectum siue rem intellectam; sed obiectum principaliter, intellectiū verò ut medium ordinatum ad rem significandam; veritatem autem & fallitatem propositionis attendendam esse ex principali vocum significacione, non autem ex minus principali. *Sed iam superius ostendimus in q.13. a.1. Contr. vniuersitatis*, voces per se primò non significare res, sed animæ conceptiones, iuxta dictum Aristotelis in i. *Per hermenias*: *Voces sunt signa earum, quæ sunt in anima passionum*; & D. Thomæ dicentis: *Voces sunt signa intellectuum*. *Si igitur nomina significant intellectiū, erit intellectio eorum principale significatū*, quod esse falsum probatur. *Quoniam cū proféro hoc nomine homo, aliud est nomine quod profertur, & aliud est*

est actio qua profertur. Nec actio est illa quae significet hominem, sed nomine ipsum actione prolatum illud est quod significat hominem. Similiter itaque actus intelligendi quo producitur verbum, non est similitudo obiecti manifestativa, sed verbum ipsum intellectione productum. Confirmatur secundum: Effectus productus per aliquam actionem in quolibet ordine ille est, qui assimilatur principio quo illius actionis, non autem ipsa actio. Nam id est artificis non assimilatur aedificatio sed dominus; ergo eadem ratione verbum intellectione productum similitudo est obiecti, non autem actio verbi productua. Sed ait Rad. intellectu non esse actionem de genere actionis, sed qualitatem: quod quamvis absolute verum sit, negandum tamen non est intellectu non esse ratione termini productum, ut supra probauimus; ac per hoc non ipsam sed eius effectum sive terminum, esse similitudinem obiecti per speciem, quae principium est intellectu representati. Praterea: Si intellectio est expressa rei cognitae similitudo, viderent beatitudinem diuinam essentiam per creatam similitudinem, quae est ipse actus videndi; quod in te falso esse & doctrinæ D. Thomæ contrarium, multis argumentis ostendimus sup. q. 12. a. 2. Igitur intellectio ex sui natura non est obiecti similitudo, sed aliquid intellectione posterius, & realiter ab ea distinctum. Neque enim dici potest illud ad essentiali intellectus perfectionem pertinere, sine qua similitudo non est obiecti: Nam quid essentialis deesse potest perfectionis visioni beatitudine, quae omnium intellectuum est perfectissima? Hanc veritatem pluribus confirmat Zumel. & alii.

Tertium.

Denique considerandum est dictum illud: Verbum nostri intellectus non est extrinsecum ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere complevi non possum sine verbo prædicto: Videntur enim haec verba fauero opinioni Sylvestri, Sotii, & allorum negotiantur realiter distingui verbum ab intelligere. Verum, ut Ferrariensis aduertit in dicto cap. 53. nihil aliud intendit S. D. quam, quod licet verbum sit aliquid per actum intelligendi productum & ab ipso realiter distinctum; est tamen eidem intrinsecum, id est, necessariò coniunctum; adeò ut nec intelligere valeat esse sine verbo, nec possit verbum absque intellectione confi-^{stere}; sicut linea terminus illi intrinsecus est, cum esse nequeat linea sine termino, qui tamen a linea realiter distinguitur, & eius nihilominus complementum est intrinsecum, id est, necessariò con-^{xum}, & in eius diffinitione ponitur in obliquo: dicimus enim lineam esse longitudinem sine latitudine, quae termino vel terminis concluditur. Similiter itaq; verbum realiter distinguitur ab intelligere, sed tamen est eius intrinsecum complementum, id est, & necessariò connexum, & ad eius diffinitionem pertinens in obliquo: cum intellectus nihil aliud sit quam operatio intellectus verbo formata.

Ex comparatione intellectus ad motum ostenditur illam realiter a verbo distinguere. **I**ntellectio nonnulla sit similitudo sive proportio inter motum prout motus comprehendit etiam mutationem, & inter ipsum intelligere: duplex tamen est inter haec in proposito differentia. **P**rima est, quod motus comparatur ad terminum ut imperfectum ad seipsum perfectum, & ut via ad seipsum sub esse perfectiori: non motus est actus imperfecti & existentis in potentia. Vbi vero proceditur de potentia ad actum, id est, quod prius habet esse imperfectum, deinde perfectum, & id est motus & forma ad quam terminatur motus,

A sunt idem realiter; intelligere verò non est actus imperfecti sed perfecti; non enim est actus existentis in potentia sed existentis in actu; & ideo non comparatur ad verbum sicut via ad seipsum sub esse perfectiori; ac propterea non est idem realiter cum verbo producto. **S**ecunda differentia est, quod forma, ad quam tendit motus, puta albedo ad quam tendit albedo, est tantum terminus motus & eius perfectio & complementum: at verbum est etiam obiectum in actu in esse immateriali constitutum representans obiectum ad extra: quo sit ut intellectio eon sit eadem res cum verbo; non enim actus cognoscitius idem est cum suo obiecto; alioquin omnis cognitio est reflexa.

Sed ait Mol. primam differentiam non satisfa-^{obi. mol.} cere, quoniam illuminatio & cætera alterationes instantaneæ non distinguuntur re à suis terminis, eti non habeat adiunctam rationem motus; igitur quod actio coniugatur, vel non coniungatur cum ratione motus, impertinens est, ut sit aut non sit idem re cum suo termino. **S**ed si for-^{resp.} maliter intelligatur dicta differentia, liquet eam optimè proposito deferire, quamvis absque secunda non possit omnino firma subsistere. **D**ico itaque motum omnem & mutationem etiam instantaneam, ex sua ratione formaliter comparari ad suum proprium terminum, quatenus formaliter eius terminus est, ut imperfectum ad perfectum & ut via ad seipsum sub esse perfectiori.

CNam licet in mutatione instantanea sit simul fieri & factum esse: utrumque tamen inest ei formaliter; ratio vero fieri ut sic est ratio via & tendentia in terminum & imperfecti; & quamvis simultanea termini positio realem excludat tendentiam & in perfectionem; eandem tamen virtualiter & fundamentaliter admittit; adeò ut in re praesenti equiualeat eisdem formaliter acceptis. Nam quod actio sive operatio sive motus aut mutationis sit via res cù termino, ex hoc ut propria causa prouenit, quod eidem forma conuenit fieri, cui etiam conuenit factum esse. Quod autem fieri sit cum reali successione, tendentia & imperfectione per accidens est & nihil attinet ad identitatem cuiusvis prædictorum cum suo termino. **I**ntelligere vero propriè loquendo actio non est, sed est esse ipsius intelligentis ut sic, & consequenter in eo propriè & formaliter non est fieri & factum esse. **S**ed quia intelligere est productio verbi tanquam termini; idcirco secundum hanc partem induit rationem eius, quod est fieri; sed quia verbum non est præcisè terminus, sed per se primò intellectus obiectum, propterea merito eximitur ab illa communi motuum, & mutationum turba, quae in unam rem coincidunt cum suo termino.

Prima CONCL. **I**ntellectio non est terminus conclusio-^{ne} productus. Hac conclusio patet ex dictis in nos deduc-^{tae, & ex pro-} præcedenti Controversia; & probatur etiam Primo; **S**cots & eius Schola negant per actionem im-^{manentem} quicquam produci; igitur intellectio non est terminus dictio productus. **S**ecundum; si intellectio quæ secundum Scotum idem est quod verbum, est dictio effectus sive terminus; iam non erit verbum ex memoria secunda, sed ex actu secundo qui est dicere. **Q**uod si respondeat verbum esse ex memoria secunda ut ex principio quo; ex dicere vero ut produc-^{tione}; ita dicimus nos verbum esse ex memoria secunda, id est, intellectu actuato specie ut principio quo, & ex intelligentia sive intellectione ut productione; quod tamen non admittit Sca-

Quæstio XXVII.

tus existimans, hoc dicendi modo non saluari dictum Augustini dicentis: Verbum esse ex memoria secunda.

» SECUNDA CONCL. Intellectio non est rei cognitio similitudo sive verbum; sed realiter ab eo distinguiri. Hec satis probata remanet ex toto precedenti discurso, & ex ijs quæ diximus de necessitate verbi in *1. Contr.*

Argum. & solutiones CONTRA primam conclusum militant plura argumenta soluta in *præc. Contr.*

Obi. 1. cōt. 2. concl. CONTRA secundam concl. argum. Sylvestri: Primo; Actio & passio & motus & terminus intrinsecus sunt idem, ut patet in *3. Phys.* at intelligentia est quoddam agere & pati & moueri; ergo &c. Eodem argumento vñtit Molina & alij recentiores. *Reph.* falsum esse minorem proprietatem loquendo, ut ante diximus. Nec verbum est terminus precisc, sed est etiam per se primò obiectum, cui repugnat identitas cum actione ad ipsum terminata.

Obi. 2. Secundò: S. Th. crebrò facit hanc consequentiam: intelligere Dei est eius intellectus, ergo & verbum est intellectus; quæ consequentia nulla esset, si verbum & intelligere essent duo distincta realiter. *Reph.* illam consequentiam valere in materia diuinorum tantum, vbi nulla est realis distinctione, nisi ea quæ sit per oppositionem relativa.

Vasq. 1. obi. 1. cōt. 2. concl. Contra eandem conclusionem argumentatur *Vasq. sup. q. 12. a. 2. c. 2.* Primo: Intellectio est actio de genere qualitatis; ergo est similitudine expressa obiecti, qua formaliter intellectus redditur intelligentis aut videntis, sicut ab albedine corpus efficitur album. *Reph.* nullam esse conseq. Nam licet sit actio de genere qualitatis, eo quod non inferat propriam & realem passionem ab ea distinctam, est tamen vera operatio sui proprij termini, qui similitudo est expressa rei intellectæ productiua.

Obiectio 2. Secundò: Augustin. *lib. 9. de Trinit. cap. 10.* assertit cognitionem esse similitudinem rei cognitæ. *Reph.* cognitionem ab August. dici similitudinem obiecti, non ratione sui sed ratione principij, id est speciei impressæ à qua procedit; vel etiam ratione termini quo completur, qui est species expressa sive verbum. Sed hanc *reph.* reprehendit *Vasq. Primo*, quia quod secundum se non est tale, inepte nuncupatur tale solum quia principium tale est.

Replicaz. Secundò, in patria non erit species creata diuina essentia secundum Thomistos; ergo visio diuina essentia nec secundum se nec ratione principij, similitudo illius poterit appellari; at Augustinus contendit nos futuros perfectissimè similes visione ipsa: quia videbimus eum, sicuti es; ergo putat ipsam visionem secundum se esse similitudinem. *Reph. ad 1. in ijs quæ naturaliter conexa sunt*, & ad vnius complementum concurrent, non inepte vnum ex alio denominari, ut de actione notauimus *sup. q. 25. a. 1.*

Obi. 1. Rada. 2. cōt. 2. concl. Ad 2. resp. similitudinem illam, de qua loquitur Aug. non consistere in ipsa visione formaliter, ut scilicet visio sit ipsa diuina essentia similitudo in esse intelligibili; sed in perfecta mentis visione cum Deo, per summam ac nobilissimam operationem, qualis est illa visio beatifica, ut explicauimus *sup. q. 12. a. 2. Contr. 1. in solutione argum. 2.* *Quar.* Est igitur visio similitudo non in esse cognito, id est, quæ sit imago obiecti in intellectu existens, sed in esse rei, quia facit videntem esse Deiformem ac Deo similem.

Obi. 1. Rada. 2. cōt. 2. concl. Contra eandem conclusum argum. Rada. Primo, quia ex omnibus quæ reperiuntur in mente, nū-

Articulus Primus.

23

Abil potest habere rationem verbi, nisi actualis intellectio genita atque producta ab intellectu. Ergo &c. Anteced. (inquit) probatum est supra. *Reph.* falsum esse antecedens, & eius probationes sunt sufficie sup. confutatas.

Secundò arguit ex diffinitione verbi à se conficta: verbum est actus intelligentiae productus, &c. *Reph.* verbum non esse actum intelligentiae, sed terminum & imaginem ex ea productum.

Contra eandem conclusum sunt argumenta quæ *obi. 1. 2.* producunt & solvunt Expositores, ex quibus hoc videtur præcipuum. Productio verbi quatenus actio, non distinguitur realiter ab ipsa productione quatenus est passio: At productio verbi quatenus est passio non distinguitur realiter ab ipso verbo producto; ergo productio verbi quatenus est actio identificatur materialiter cum ipso verbo. Maior est communis sententia Philosophorū dicentium, quod idem motus est actio & passio, Minor induciuè probatur. Creatio passiva non distinguitur à re creata, &c. *Huc argumento respondent* Bannes & Zumellus. Primo negando maiorem quæ examinabitur in art. *seq.* Secundò itaque neganda est minor; quia actus intelligenti passiue sumptus, quomodo est esse verbi distinguitur realiter ab ipso verbo. Ad probationem iam dictum est non esse eandem rationem de mutationibus etiam instantancis & intelligentiæ: quoniam terminus intelligentiæ hoc habet peculiare, ut illius sit obiectum, quod nulli alteri mutationi perspicuum est conuenire. Hanc responsonem videntur significasse predicti duo Expositores, quamvis eam non satis expresserint.

Notationes circa responsones argumentorum.

RESPONSO ad 2. argum. D. Th. innititur vnitati intellectus cum intelligibili superiori à nobis explicata, scilicet *q. 12. a. 2. Contr. 3. & q. 14. a. 1. Contr. 1.*

Responsio ad 3. latè explicatur à D. Th. *inf. qu. 45. art. 6.* & ibidem à recentioribus ac præfertim Ban.

ARTICVLVS II.

Vtrum aliqua processio in diuinis generatio dici possit.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod processio, quæ est in diuinis, non possit dici generatio. 161 Generatio enim est mutatio de non esse in esse corruptio, & viriusque subiectum est materia. Sed 3 c. 52. nihil horum competit diuinis. Ergo non potest generatio dici in diuinis.

2. Præterea. In Deo est processio secundum modum intelligibilem, ut dictum est: * sed in nobis tali processio non dicitur generatio. Ergo neque in Deo. *art. præc.*

3. Præterea. Omne genitum accipit esse à generante. Ergo ergo cuiuslibet geniti est esse receptum. Sed nullum esse receptum est per se subsistens. Cum igitur esse diuinum sit esse per se subsistens (ut *sup. probatum* * est) q. 7. a. 1. *Op. 3.* sequitur, quod nullus genitus esse sit esse diuinum. Non q. 11. a. 4. est ergo generatio in diuinis.

Seb contra est, quod dicitur in *Psal. 2.* Ego hodie genui re.

Respondeo. Dicendum, quod processio verbi in diuinis dicitur generatio.

Ad cuius evidentiæ sciendū est, quod nomine generationis dupliciter vñtim. Vno modo cōmuniter ad omnia generabilia, & corruptibilia; & sic generatio nihil aliud est, q. 7. mutatio de non esse ad esse. Alio modo propriè inviuetib. & sic ge-